

ID 1377
C2

27-9-1991

1.110519202003

CORNWERD
gemeente Wûnseradiel

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

INGEVOLGE ARTIKEL 35 VAN DE MONUMENTENWET 1988

CORNWERD, gemeente Wûnseradiel

Aanvulling op de toelichting bij het besluit tot aanwijzing van Cornwerd als beschermd dorpsgezicht.

Resultaat gevoerd overleg

Overeenkomstig het bepaalde in artikel 35 (voorheen 20) van de Monumentenwet zijn de gemeenteraad van Wûnseradiel, Gedeputeerde Staten van Friesland, de Rijksplanologische Commissie en de Raad voor het Cultuurbeheer gehoord over het voorstel Cornwerd aan te wijzen als beschermd dorpsgezicht. De genoemde instanties hebben alle positief geadviseerd met betrekking tot de voorgenomen aanwijzing. In verband daarmee zijn in de begrenzing van het aangewezen dorpsgezicht en in de toelichtende tekst geen wijzigingen aangebracht ten opzichte van het oorspronkelijke voorstel.

ERRATUM

In verband met de inwerkingtreding van de Monumentenwet 1988 per 1 januari 1989 dient in de plaats van "artikel 20 van de Monumentenwet" gelezen te worden: "artikel 35 van de Monumentenwet 1988".

De verwijzing "artikel 37, lid 8 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening" dient vervangen te worden door "artikel 36, eerste lid, van de Monumentenwet 1988".

110218-5004

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

INGEVOLGE ARTIKEL 20 VAN DE MONUMENTENWET

CORNWERD gemeente Wûnseradiel

Toelichting bij het besluit tot aanwijzing van Cornwerd als beschermd dorpsgezicht.

Het beschermde dorpsgezicht omvat het op bijgevoegde kaart (Rijksdienst voor de Monumentenzorg, tekening-nummer 324) door een stippellijn omgrensde gebied.

Publikatie van de **Rijksdienst voor de Monumentenzorg**.

Maart 1988.

Inleiding

Het dorp Cornwerd is gelegen in de gemeente Wûnseradiel op een afstand van circa negen kilometer ten westen van Bolsward. In de huidige dorpsstructuur is de oorsprong van Cornwerd als terpdorp goed herkenbaar. De spaarzame bebouwing is gesitueerd aan de dwars over de terp lopende dorpsweg. De bebouwing wordt gevormd door een kerk, enkele karakteristieke boerderijen en enige woonbebouwing, bestaande uit kleine panden met één bouwlaag en een kap.

De ruimtelijke karakteristiek wordt, meer nog dan door de afzonderlijke panden, bepaald door de binnen het dorp gelegen open ruimten, begrensd door bebouwing en beplanting. Vanuit deze deels omsloten dorpsruimten bestaan daarnaast sterke visuele relaties met het open omringende landschap, die het functionele en ruimtelijke verband tussen het dorp en zijn omgeving benadrukken.

De historische bepaalde dorpsstructuur in samenhang met de kwaliteiten van de karakteristieke ruimtelijke opbouw vormen de grond voor aanwijzing van Cornwerd als beschermd dorpsgezicht.

Ontstaan en ontwikkeling

De kust van het zuidoostelijke deel van de Noordzee vormt het verspreidingsgebied der terpen, de door de mens opgeworpen woonheuvels uit de periode dat het land nog niet door dijken wordt beschermd. Het begrip terp is een algemene aanduiding voor deze heuvels en komt lokaal onder verschillende benamingen voor (terp in Friesland, wierde in Groningen en werf in Noord-Holland).

In het bedoelde kustgebied vond, als gevolg van het smelten van ijsmassa's na de laatste ijstijd (circa 10.000 jaar geleden) en de daarmee samenhangende zeespiegelstijging, mariene sedimentatie plaats. Ter plaatse van het huidige Noordnederlandse kustgebied werden daardoor vanaf circa 2700 voor Christus zand en klei afgezet.

Geleidelijk aan nam de zeespiegelstijging in betekenis af. Tot in de Middeleeuwen wisselden perioden waarin het gebied werd overstroomd en sedimentatie plaatsvond en perioden waarin het gebied grotendeels droog kwam te liggen elkaar af. Tijdens perioden van overstromingen (transgressiefasen) werden nederzettingen of verlaten of verder opgehoogd. Op grond van deze periodiciteit onderscheidt men over het algemeen een viertal terpengeneraties, ontstaan in de periode tussen circa 600 voor Christus en circa 1000 na Christus. De oudste vestiging vond plaats op de van nature hoogst

opgeslibde gronden, de vaak langgerekte oeverwallen langs kwelderkreken. Voor een deel lagen deze oude woonplaatsen aanvankelijk direct op de kwelder zonder opgehoogd te zijn (vlaknederzetting). Voor een deel ook wierp men direct een kleine woonheuvel op of werd de woonplaats verhoogd bij het toeneemen van de zee-invalloed teneinde de bewoning te kunnen continueren. Als ophogingsmateriaal gebruikte men mest en kwelderzoden.

Aan de vorming van terpen kwam een einde in de late Middeleeuwen toen men het land door middel van dijken tegen het zeewater ging beschermen. Gezien de geringe hoogte van de oudste zeedijken bleven de terpen voorlopig als woonplaats bestaan. Daarnaast kwam een proces op gang van verplaatsing van de agrarische bedrijven van de terp naar het open veld.

Op archeologische gronden neemt men aan dat grotere terpen, waarop zich dorpen en steden hebben ontwikkeld, zijn ontstaan door het aaneengroeien van dicht bijeengelegen, oorspronkelijk eenhuizige terpen. De dorpsterpen kunnen op grond van hun verkavelingsstructuur in drie ideaaltypische groepen worden ondergebracht: terpen met een radiale verkaveling, terpen met een blokvormige verkaveling en langgerekte terpen met een centrale weg (handelsterpen). Op de terpen werd gewoond, werd het vee gestald, vond akkerbouw plaats en werd drinkwater gewonnen. Het open veld gebruikte men als hooi- en weiland.

De terp van Cornwerd is, evenals vele andere terpen in dit gebied, gesitueerd op de hoogstgelegen gronden, de langwerpige oeverwallen, bestaande uit zandige grond die het meest geschikt is als bouwland. De ouderdom van de Cornwerder terp is, bij gebrek aan archeologische vondsten, niet bekend. Bekend is wel dat de meeste terpen in Westergo, waar Cornwerd deel van uitmaakt, dateren uit het begin van de jaartelling. De blokvormige verkaveling van Cornwerd geeft ook een aanwijzing in die richting.

Cornwerd wordt reeds genoemd in een schenkingslijst aan het Duitse klooster Fulda uit de tweede helft van de 8ste eeuw, waarin sprake is van 'Quirivurt 12 habens mansos'. Dit duidt er op dat in het dorpsgebied twaalf hoeven (mansos), waren gevestigd. Het dorpsgebied is opgebouwd uit Cornwerd en de terpegehuchten Houw, Hiddum en Sotterum.

Het dicht bevolkte Westergo is reeds voor het einde van de 10de eeuw bedijkt. Vanaf de 11de eeuw verbreedt de Vlie zich tot een grote zee-arm, waardoor de westelijke en

zuidelijke kuststreek van Friesland te kampen krijgt met hoge waterstanden. Stormrampen vinden onder meer plaats in 1170, 1239, 1250 en 1287. Regelmatig treden doorbraken van de lage en zwakke dijken op, resulterend in grote landverliezen. Diverse terpen, waaronder Cornwerd, komen hierdoor op korte afstand van de kust te liggen. In het zuidwesten van Friesland ontstaan door het wegslaan van veen diverse grote meren.

Over de ruimtelijke ontwikkeling van Cornwerd zijn voor wat betreft de periode tot circa 1800 slechts fragmentarische gegevens voorhanden. De oudste delen van de huidige kerk dateren uit de 12de eeuw. Op de plaats van deze stenen kerk heeft vermoedelijk nog een oudere houten kerk gestaan. De stenen kerk ondergaat omstreeks 1300 een eerste verbouwing. Ook in later eeuwen vinden verbouwingen plaats.

De perifere ligging van Cornwerd binnen Friesland draagt er toe bij dat het dorp gespaard blijft voor de onrust en de plunderingen binnen Friesland in de 14de en 15de eeuw, samenhangend met de twisten tussen Schieringers en Vetkopers. Dezelfde afzijdige en geïsoleerde ligging van het dorpsgebied kan als belangrijke oorzaak worden gezien voor de geringe groei van de dorpsbebouwing. De reeds in de Middeleeuwen gevormde ruimtelijke structuur ondergaat daardoor waarschijnlijk weinig veranderingen.

Uit 16de-eeuwse registers blijkt dat van de 38 grondgebruikers in het gehele dorpsgebied er circa 12 een zogenaamde stemhebbende boerderij of 'plaats' bezitten. Onduidelijk is of deze boerderijen in relatie staan met de '12 mansos' uit de 8ste eeuw. De overige grondgebruikers, keuterboeren, maken gebruik van los land en hebben mogelijk ook inkomsten uit de zeevaart. Cornwerd zelf bestaat dan uit vier plaatsen plus de pastorieplaats, die eveneens van een flinke omvang is en die, zoals gebruikelijk, dient om in het onderhoud van de pastoor te voorzien.

Het oudste, globale overzicht van de dorpsstructuur verschaft de kaart van Schotanus à Sterringa uit 1718 betreffende de grietenij Wonseradeel (fotobijlage, afb. 1). Het patroon van wegen en vaarten is zeer eenvoudig. Doorgaande verkeersverbindingen ontbreken. Via de Cornwerder Vaart en een opvaart naar de zuidzijde van de terp is het dorp verbonden met onder andere Makkum. Minder belangrijk in deze tijd zijn de landwegen; de Haaijumerlaan vormt een verbinding met noordelijk gelegen terpdorpen. Aan de westzijde heeft het dorp daarnaast een verbinding met de dijkweg langs de Zuiderzee. Opmerkelijk is dat de bebouwing,

zoals op de kaart ingetekend, opgeteld voor het gehele dorpsgebied (Cornwerd, 't Houw, Hiddum en Sotterum), uit circa 38 panden bestaat, hetgeen overeen komt met het aantal in de 16de eeuw vermelde grondgebruikers. Ervan uitgaande dat het aantal ingetekende panden tamelijk betrouwbaar is, bestaat de bebouwing van Cornwerd uit twaalf panden, waaronder de kerk en vier boerderijen. Het kaartbeeld suggereert een open centrale terpruimte, waaromheen de bebouwing is gegroepeerd.

De oudste kaart waarop de situering van de bebouwing gedetailleerd is weergegeven is het kadastrale minuutplan van omstreeks 1830 (fotobijlage, afb. 2). Duidelijk is dat de bebouwing van de dorpsterp in aantal is terruggelopen en nog slechts bestaat uit de kerk, vier boerderijen en drie kleinere panden.

De op de kaart ingetekende kavelgrenzen tonen de contouren van de terp, die in eerste aanleg opgebouwd lijkt te zijn uit een aantal forse blokvormige percelen. Dwars over de terp lopen de twee takken van het op de kerk georiënteerde pad. De meeste bebouwing is aan dit pad gesitueerd en omvat onder meer een schooltje met onderwijzerswoning. Min of meer los van de overige bebouwing ligt de boerderij aan de noordzijde van de terp.

In de loop van de 19de eeuw neemt het inwonertal fors toe. Enige kleine arbeiderswoningen verrijzen langs het pad dat vanuit het westen naar de kerk loopt. De kerk verkeert op het eind van de 19de eeuw in slechte staat. De toren wordt in 1898 geheel vernieuwd; het kerkgebouw zelf wordt in 1916 ommetseld.

In het begin van de 20ste eeuw wordt een aanzienlijk deel van de terp afgegraven voor de terpaarde. De afvoer van de grond geschiedt per schip over de terpvaart. De bebouwde percelen blijven op de oorspronkelijke hoogte, waardoor plaatselijk grote niveauverschillen ontstaan.

De laatste decennia wordt Cornwerd, zoals zoveel kleine dorpen in dit gebied, ten gevolge van de sterk terruggelopen werkgelegenheid in de landbouw geconfronteerd met een teruglopend inwonertal. De school wordt dan ook opgeheven. Van uitbreiding van bebouwing is nauwelijks sprake. De bestaande bebouwing kan zich, mede door verandering van bestemming tot woonboerderij danwel tweede woning, echter handhaven.

Huidig ruimtelijk karakter

De structuur van het dorp Cornwerd wordt, in het verlengde van de

historische ontwikkeling, bepaald door de centraal op de terp gelegen kerk en door de dwars over de terp lopende dorpsweg, waaraan de meeste bebouwing is gesitueerd. De dorpsbebouwing bestaat, behalve uit de kerk, uit enkele markante boerderijen ten noordoosten van de kerk en enige kleinschalige woonbebouwing aan weerszijden van de dorpsweg westelijk van de kerk.

De kerk met haar forse torenspits bepaalt in sterke mate het dorps-silhouet; daarnaast springen de forse daken van enkele boerderijen in het oog.

Karakteristiek voor Cornwerd is de relatieve beslotenheid van de ruimte binnen het dorp, van waaruit doorzichten mogelijk zijn naar het zeer open weidelandschap en de nabijgelegen IJsselmeerdiik.

Het wisselende bebouwingsbeeld bepaalt te zamen met de erfbeplanting in belangrijke mate de invulling van de dorpsruimte. Het ruimtelijk beeld wordt gekenmerkt door een overwegend agrarisch karakter, mede doordat een groot deel van de terp in beslag wordt genomen door weidegrond.

De terpaafgravingen hebben geleid tot reliëfsprongen langs sommige perceelsgrenzen en hellende terreindelen rondom de bebouwing. De afgravingen accentueren de hoger gelegen terpgedeeltes, met als hoogste punt het circa twee meter hoge kerkterrein.

Nadere typering van de te beschermen waarden

De te beschermen waarden binnen het dorp Cornwerd zijn primair gelegen in de dorpsstructuur, bestaande uit een langgerekte en min of meer blokvormige terpopbouw, en de dorpsweg, waaraan de overwegend landelijke bebouwing is gelegen. De dorpsweg bepaalt in belangrijke mate de samenhang binnen de ruimtelijke structuur. Typerend voor het karakter van Cornwerd als terpgeluucht is het smalle, zeer eenvoudige breedteprofiel van de weg, bestaande uit een klinkerbestrating, waarlangs molgoten ontbreken.

Van belang voor het dorpsgezicht Cornwerd is vooral de ruimtelijke opbouw en de kwaliteit van de open ruimte. De eenvoudige inrichting van de openbare en anderszins open ruimte binnen het dorp ondersteunt de ruimtelijke en functionele karakteristiek.

Zoals reeds in de beschrijving van de ontwikkeling van de dorpsstructuur naar voren is gekomen, kan de ruimtelijke opbouw worden onderscheiden in enkele samenstellende elementen. Het aan het westelijke deel van de dorpsweg gelegen buurtje vormt een ruimtelijke eenheid

met een tamelijk besloten karakter. De opbouw van dit gebied wordt bepaald door de vrij dicht opeenstaande bebouwing aan weerszijden van de weg. De voortuinen grenzen aan de verharding, ervan gescheiden door een ligusterhaag of hekwerk. De bebouwing is hoofdzakelijk aan de noordzijde gesitueerd; de zuidzijde van de wegruimte wordt grotendeels begrensd door boombeplanting – welke overigens in belangrijke mate het beeld mede bepaalt – met doorzichten naar het open buitengebied.

De bebouwing bestaat uit losstaande of dubbele, in baksteen opgetrokken woningen, die in een vloeiende rooilijn zijn geplaatst. De woningen bestaan uit één bouwlaag met een pannenkop, waarvan de nokrichting grotendeels evenwijdig aan de weg en ten dele haaks erop is geplaatst. De detaillering van de woningen is zeer eenvoudig, vrijwel zonder versieringen, waarbij de gevelopeningen overwegend een verticale gerichtheid hebben.

Het oostelijk deel van het dorp toont een ruimtelijke opbouw die wordt gekenmerkt door een veel lossere ordening. Mede door het bochtige beloop van de weg ontstaat een steeds wisselend perspectief. Het beeld wordt hier bepaald door een afwisseling van enkele markante stelp-boerderijen met erfbeplanting, de forse kerk en een door weilanden gevormde, sterk het beeld bepalende, open ruimte. Boerderijen en erfbeplanting vormen aan de oostzijde een transparante visuele begrenzing van deze dorpsruimte en markeren de entree tot het dorp. De moderne, grote boerderij aan de noordzijde van de terp, die ruimtelijk niet direct aansluit op de overige dorpsbebouwing, is van belang als begrenzing ten opzichte van het open buitengebied, maar past overigens minder goed binnen het bebouwingsbeeld. Het agrarische karakter van de door de boerderijen begrensde dorpsruimte wordt door de visuele verbindingen met het open buitengebied versterkt. Aan de zuidzijde ontstaat een ruimtelijke begrenzing door de dorpskerk.

De kerksituatie vormt een bindend element tussen beide onderdelen van de ruimtelijke opbouw. De kerk ligt vrijwel evenwijdig aan de dorpsweg, ervan gescheiden door een smal kerkhof dat de kerk omringt. Een ijzeren hekwerk omsluit het kerkterrein en vormt een belangrijk element in de geleding van de ruimte. Op de plaats van de voormalige pastorie, aan de westzijde nabij de hoofdingang van de kerk, grenst een tamelijk fors pand aan het kerkterrein. Ter plekke is een onderbreking van de bebouwing benut om, door middel van bestrating,

een pleinachtige (dorps)ruimte te creëren. De weinig nadrukkelijke inrichting verhindert dat deze ruimte als centraal punt, hoe gering ook, in het dorp wordt ervaren. Daardoor doet deze open ruimte geen afbreuk aan de herkenbaarheid van de structuur, waarin de dorpsweg een bindend element is.

De ten zuiden van de kerk gelegen nieuwbouwwoning met observatietoren valt feitelijk buiten deze sterk door de Dorpsweg bepaalde dorpsstructuur. De ruimtelijke openheid is hier plaatselijk sterk verminderd ten gevolge van aanzienlijke erfbepaling, die aansluit op de boombeplanting die het kerkhof afschermt van het oostelijk gelegen open agrarische landschap.

Begrenzing van het aangewezen gebied

Het gebied waarop de aanwijzing als beschermd dorpsgezicht betrekking heeft, omvat vrijwel de gehele terpnederzetting Cornwerd, waarvan het historische karakter in structuur en, in mindere mate, in bebouwing grotendeels behouden en herkenbaar is. Een grote moderne boerenhoeve aan de noordzijde van de terp is vanwege de min of meer afzonderlijke ligging, niet binnen het beschermde gezicht opgenomen. Vanwege de aanwezige visuele relaties is ook het omringende open landschap van belang voor de karakteristiek van het beschermde gezicht. Om praktische redenen is dit gebied desondanks buiten de begrenzing van het beschermde dorpsgezicht gelaten. De exacte begrenzing is weergegeven op bijgevoegde kaart, nummer 324.

Rechtsgevolg aanwijzing

Ter effectivering van de bescherming van het aangewezen dorpsgezicht moet ingevolge artikel 37, lid 8 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening een bestemmingsplan worden ontwikkeld. De toelichting op de aanwijzing als beschermd dorpsgezicht kan daarbij wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen.

Doel van de aanwijzing is, de karakteristieke met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de verdere ontwikkelingen binnen het gebied.

De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te geven voor een ruimtelijke ontwikkeling, die inspeelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruik maakt en daarop voortbouwt.

Geraadpleegde literatuur:

Boersma, J.W. (samenstelling).
Terpen; mens en milieu.
Haren, 1970.

Halbertsma, H.
Terpen tussen Vlie en Eems. Een geografisch-historische benadering.
2 dln. Groningen, 1963.

Postma, O.
De Friesche kleihoeve; bijdrage tot de geschiedenis van den cultuurgrond vooral in Friesland en Groningen.
Leeuwarden, 1934.

Rienks, K.A. en Walther, G.L.
Binnendijken en Slieperdijken yn Fryslân. 2 dln. Leeuwarden, 1984
(facsimile-herdruk van 1954).

Spahr van der Hoek, J.J. (eindred.).
Geakunde Wunseradiel.
Boalsert, 1969.

Colofon:

Uitgave van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist.

Historisch-geografisch en stedenbouwkundig onderzoek:
Drs. A.L. Vernooij, Amsterdam.

Foto's:
Dienst van het Kadaster en de Openbare Registers, Apeldoorn (afb. 2);
Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist (afb. 1, 3, 4);
Topografische Dienst, Emmen (omslag).

Kaart:
Studio Ineke van der Burg, Bilthoven.

Verkoopprijs f 10,-.
Deze publikatie is schriftelijk of telefonisch te bestellen bij het Distributiecentrum DOP
Postbus 20014
2500 EA 's-Gravenhage.
Telefoon: 070-78 98 80.
Onder vermelding van bestelnummer of ISBN 90 346 1460 3.

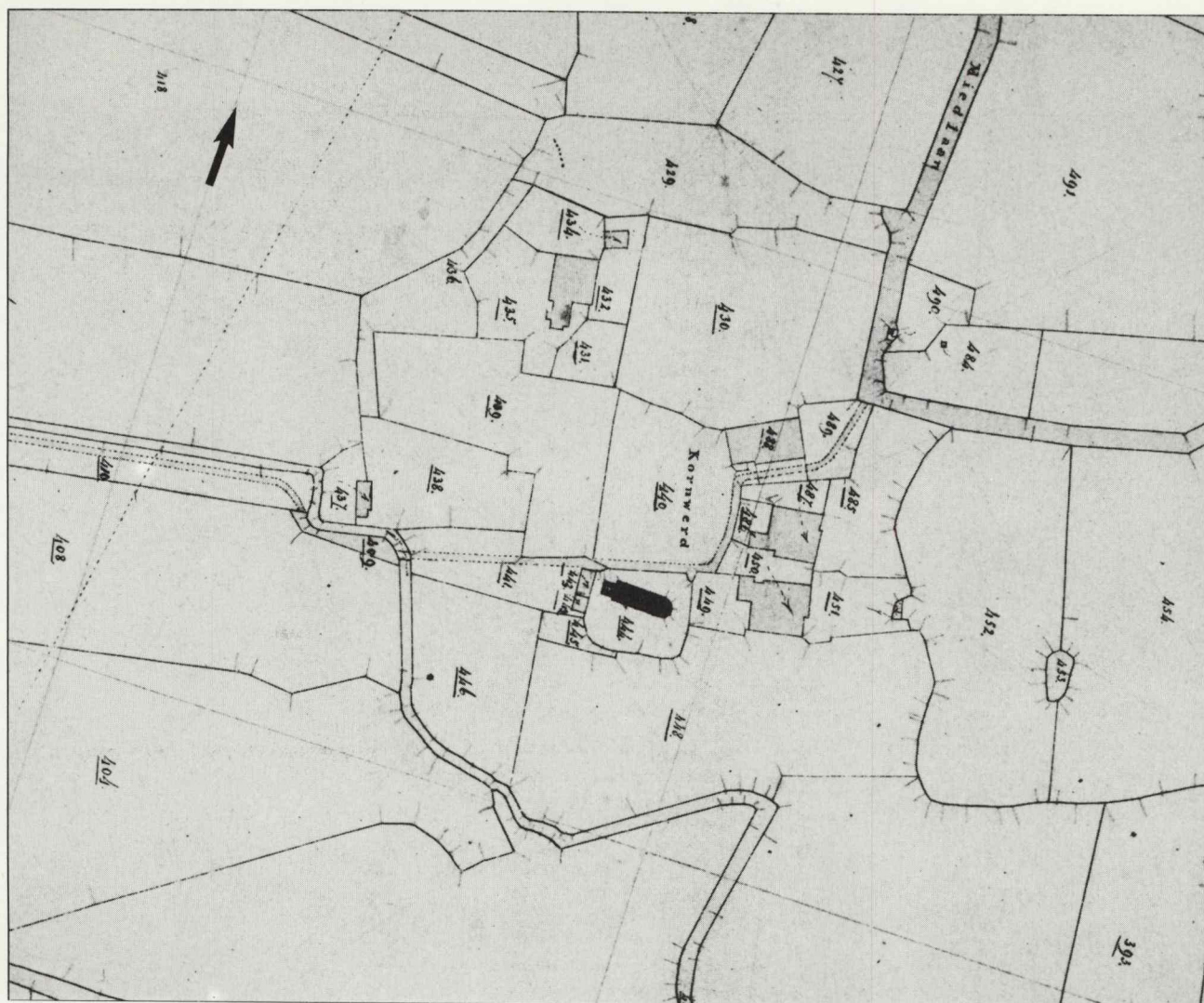
Druk:
Staatsdrukkerij, 's-Gravenhage.

Fotobijlage

1.110519202007

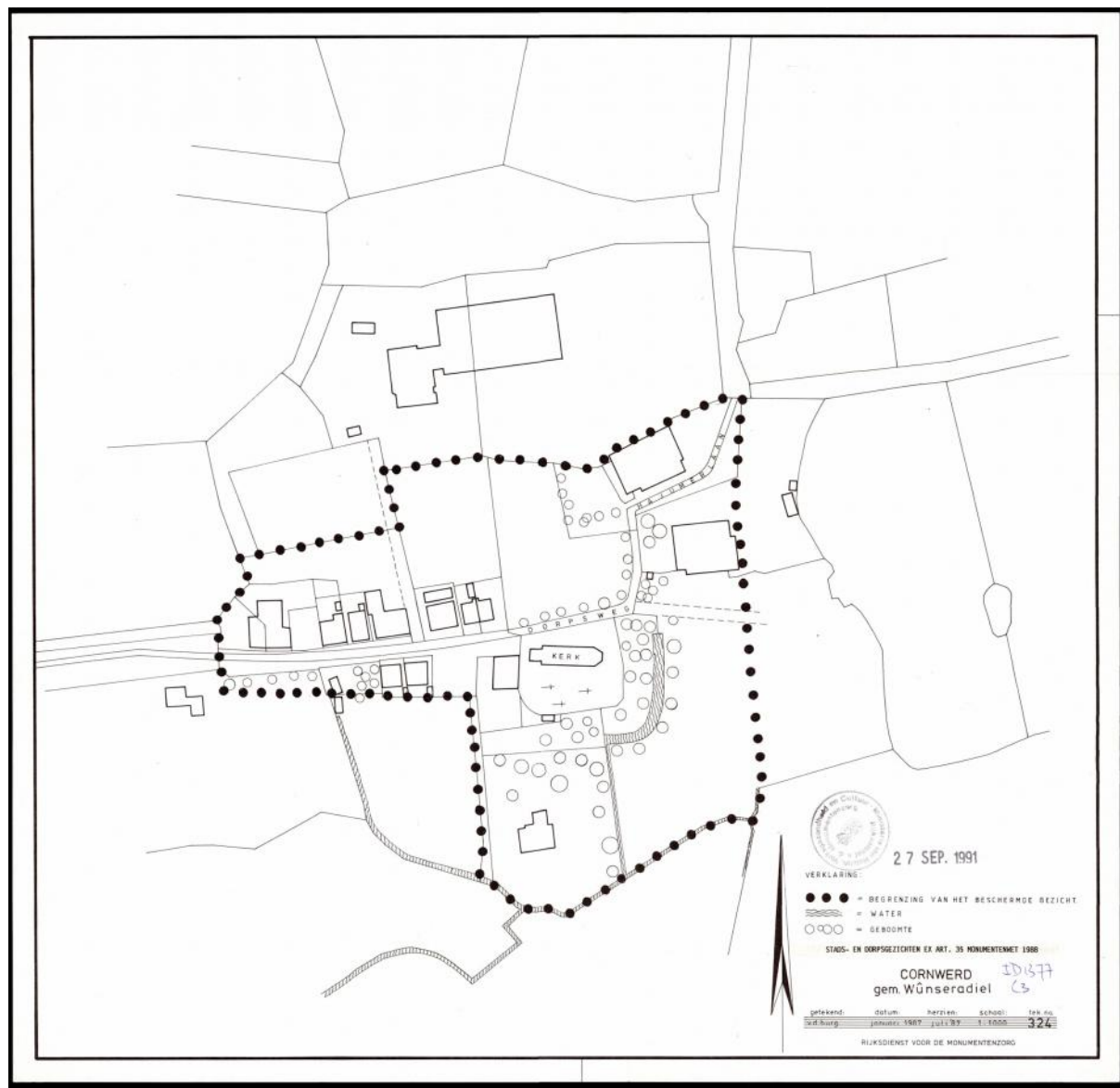
Afb. 1. B. Schotanus à Sterringa, Uitbeelding der Heerlijkheid Friesland, 1970 (facsimile herdruk van 1718), grietenij Wonseradeel.

Afb. 2. Kadastraal Minuutplan gemeente Wonseradeel, circa 1830, fragment.

Afb. 3. Topographische en Militaire Kaart van het Koninkrijk der Nederlanden, 1973 (facsimile herdruk van 1854), blad 10, fragment.

ID 1377
21

W
E L
Z I J N
V O L K S
G E Z O N D
H E I D E N
C U L T U U R

Kenmerk
192455

Rijswijk
's-Gravenhage

27 SEP. 1991

De Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur

EN

DE MINISTER VAN VOLKSHUISVESTING, RUIMTELIJKE ORDENING EN MILIEUBEHEER
OVERWEGENDE

dat het dorp Cornwerd in het westelijk kustgebied van de provincie Friesland is ontstaan als een agrarische terpnederzetting, waarop in later eeuwen naast de kerk enige beperkte woonbebouwing tot stand is gekomen,

dat de historische ontwikkeling herkenbaar is gebleven in de ruimtelijke karakteristiek, bepaald door de binnen het dorp gelegen open ruimten, begrensd door bebouwing en beplanting,

dat daarnaast sterke visuele relaties bestaan met het open omringende landschap, die het functionele en ruimtelijke tussen het dorp en zijn omgeving benadrukken,

dat het gebied mitsdien een beeld oplevert dat van algemeen belang is vanwege zijn schoonheid en zijn ruimtelijke structurele samenhang;

Voorts overwegende dat het geldende bestemmingsplan "Cornwerd", vastgesteld op 5 maart 1984 en goedgekeurd op 30 januari 1985, in belangrijke doch onvoldoende mate recht doet aan de omschreven historische karakteristiek;

Gelet op artikel 35 en artikel 36 van de Monumentenwet 1988;

Gehoord de raad van de gemeente Wunseradiel, Gedeputeerde Staten van Friesland, de Raad voor het Cultuurbeheer en de Rijksplanologische Commissie;

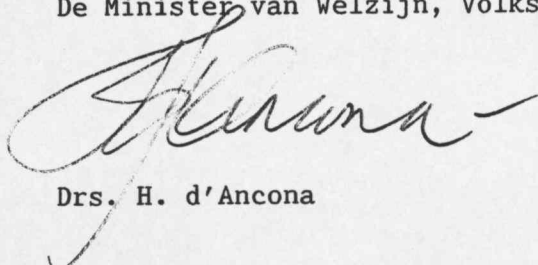
BESLUITEN

Het gebied in de gemeente Wunseradiel zoals is aangegeven op de bij dit besluit behorende tekening nr. 324 en zoals is omschreven in de toelichting bij dit besluit, aan te wijzen als beschermd dorpsgezicht in de zin van artikel 1, onder g, van de Monumentenwet 1988;

de termijn voor het vaststellen van een ter bescherming strekkend bestemmingsplan als bedoeld in artikel 36, eerste lid, van de wet vast te stellen op drie jaar, te rekenen vanaf de datum van dit besluit.

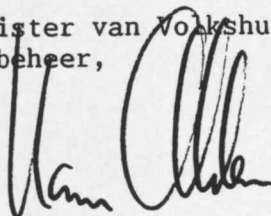
Van dit besluit, waarvan mededeling zal worden gedaan in de Staatscourant, zal afschrift worden gezonden aan de Raad voor het Cultuurbeheer, de raad van de gemeente Wunseradiel, Gedeputeerde Staten van Friesland en de Rijksplanologische Commissie.

De Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur,

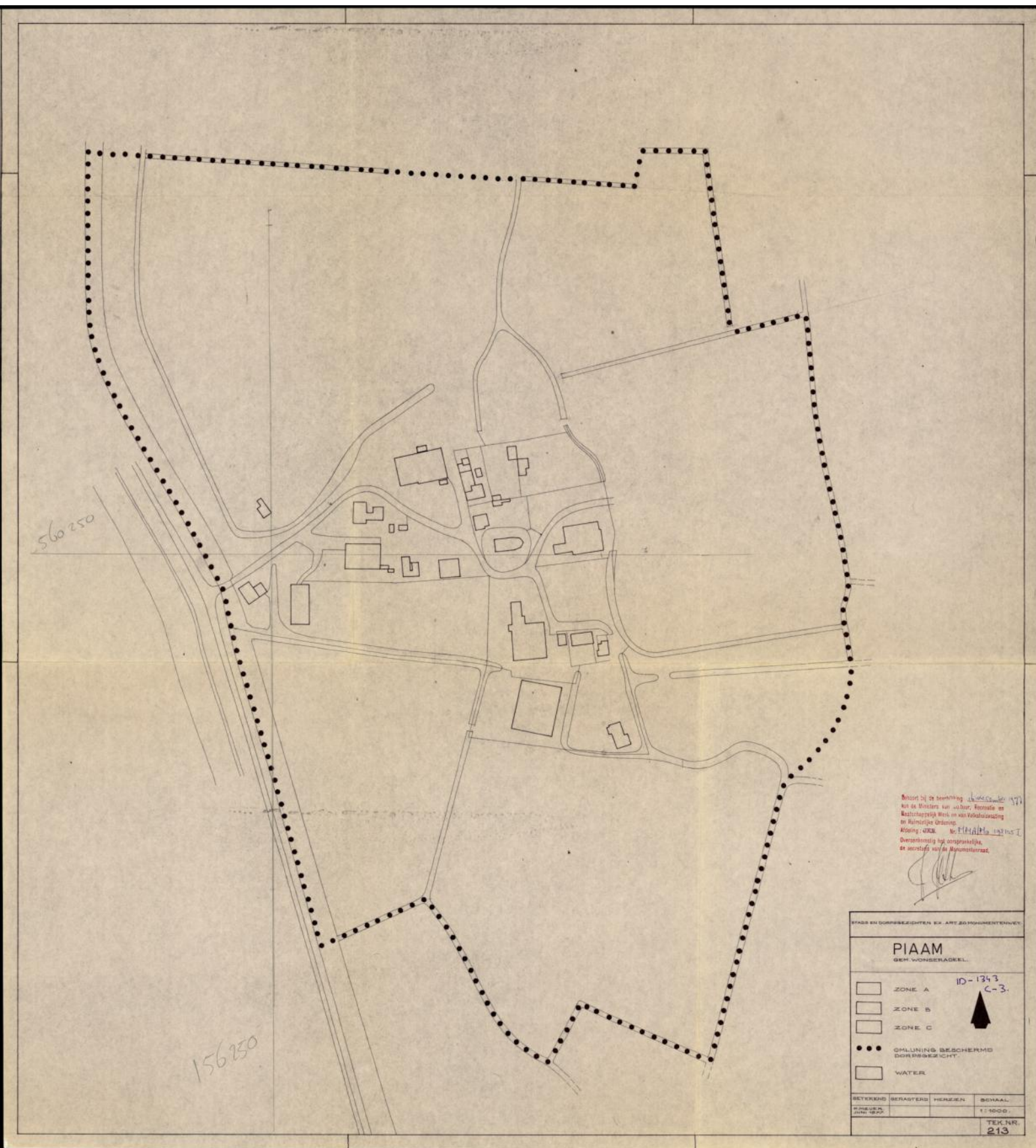

Drs. H. d'Ancona

De Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer,

J.G.M. Alders

REGISTER VAN BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN
(art. 21 Monumentenwet)

TOELICHTING; bij de beschikking tot aanwijzing van een beschermd dorps gezicht in

Piaam

Gemeente: Wonseradeel.

Het beschermde dorpsgezicht omvat het op de bijgevoegde kaart (Rijksdienst voor de Monumentenzorg, tekening nr. 213) door een stippellijn omgrensde gebied.

Piaam is een terpdorp, gelegen in de gemeente Wonseradeel, circa 1,5 km. ten zuiden van Makkum. Het ligt direct aan de IJsselmeerkant en is bereikbaar via een weg langs het binnentalud van de zeedijk. Gelegen op een zavelige kwelderswal langs de kust is Piaam een karakteristiek voorbeeld van het kleine terpdorp met rond de kerk een aantal boerderijen. Waar thans nog vier boerderijen zijn, telde het dorp voorheen negen stemhebbende plaatsen. Oorspronkelijk zal de kustlijn meer westelijk hebben gelegen. Buitendijks bevinden zich begroeide zandplaten, binnendijks door afgraving laag gelegen gras- en rietlanden langs de Dijkvaart. De ruimtelijke structuur wordt sterk bepaald door enerzijds de dominerende zeedijk, die alle uitzicht van het dorp op de zee wegneemt en anderzijds het open cultuurlandschap met naast de afzonderlijke boerderijen het nabij gelegen dorp Idsegahuizum en een tweetal eendekooien. Hoewel thans geen volledige terpweg aanwezig is, moet het, gelet op de negen stemhebbende plaatsen en de nog herkenbare aanzetten in de verkaveling, niet uitgesloten worden geacht dat deze er wel is geweest. De terp is aan de zuidzijde op een tweetal plaatsen afgegraven, hetgeen het beeld van het dorp bezien vanaf de Dijkweg in positieve zin beïnvloedt, omdat het zich nu scherper manifesterende hoogteverschil tussen terp en omliggende land het terpkarakter versterkt.

Binnen het dorp bevinden zich een drietal beschermde monumenten: de Hervormde kerk, de recent gerestaureerde "Nijnke Pleats" en de boerderij ten zuiden van de kerk. De laat 13de-eeuwse kerk staat binnen de in een kring gelegen "kop-hals-romp" boerderijen. Hierin vertoont het dorp een radiale opbouw. In het dorp is nog een tweede kerk aanwezig en wel het in 1889 gebouwde Doleantiekerkje voor de Gereformeerde Kerk van Piaam en Idsegahuizum. Daarnaast bevinden zich in het dorp nog een gering aantal eenvoudige arbeidershuisjes, in één bouwlaag met kap opgetrokken.

Behalve de bijzonder fraaie situering van het dorp in het landschap zijn de boomwallen rond de boerderijen, de boomgaarden op de erven, alsook de vele in de erfscheidingen geplaatste heggen van groot belang voor het dorpsbeeld.

-2-

Behoort bij de beschikking van de Ministers van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk en van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening.

Afdeling: MMA/Mo

Nr.:193.105I

Overeenkomstig het oorspronkelijke,
de secretaris van de Monumentenraad,

(J. Jessurun).

REGISTER VAN BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN
(art. 21 Monumentenwet)

TOELICHTING; bij de beschikking tot aanwijzing van een beschermd dorps gezicht in

Piaam

Gemeente: Wonseradeel.

-2-

Het slingerende beloop van de loodrecht op de Dijkweg aangesloten dorpsweg geeft het dorp afwisselend een besloten en open karakter. Vergelijking met de oudste kadastrale minuutkaart geeft aan dat de bebouwing slechts zeer weinig is uitgebreid. Algemeen kan gesteld worden, dat met uitzondering van de loods aan de westzijde van het dorp, de schaal een bevredigende situatie oplevert, al is het dat veel gevels correcties behoeven. Vrijwel alle panden zijn opgetrokken met gevels van wisselend donkere of gele baksteen en hebben daken, die bedekt zijn met rode of zwarte gebakken Friese pannen. Voor een adequate bescherming van het dorpsgezicht zijn, gelet op de sterke relatie van het dorp met het omringende landschap, de direct rond de dorpskern gelegen kavels binnen de omgrenzing van het beschermde dorpsgezicht begrepen. Hoewel aan de westzijde de dijk als structureel element van belang is, is om procedurele redenen de omgrenzing gelegd langs de gemeentegrens, te weten de westelijke oever van de Dijkvaart.

De aanwijzing tot beschermd dorpsgezicht houdt geenszins een algehele bevestiging in; zij heeft tot doel door middel van een stedenbouwkundige regeling die maatregelen te treffen welke noodzakelijk zijn om het karakter van dit dorp, ook voor de toekomst, te bewaren.

Behoort bij de beschikking van de Ministers van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk en van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening.

Afdeling: MMA/Mo

Nr.:193.105I

Overeenkomstig het oorspronkelijke,
de secretaris van de Monumentenraad,

(J. Jessurun).

ARCHEF
Afdeling en nummer

ID-1343
C-1
RIJSWIJK (ZH)

MMA/Mo 193.105 I

16 DEC. 1977

2.110519143003

DE MINISTER VAN CULTUUR, RECREATIE EN MAATSCHAPPELIJK WERK

EN

DE MINISTER VAN VOLKSHUISVESTING EN RUIMTELIJKE ORDENING

Overwegende, dat Piaam een karakteristiek voorbeeld is van een klein terpdorp;

dat het dorp een gave ruimtelijke structuur bezit, met afwisselend een open en een besloten karakter;

dat het dorp, waarbinnen zich een drietal beschermde monumenten bevindt, een sterke relatie heeft met een nog niet verstoord buitengebied en het milieu van de IJsselmeerkust;

dat mitsdien Piaam, gemeente Wonseradeel, een beeld oplevert dat van algemeen belang is vanwege het karakter en de schoonheid ervan;

Gelet op artikel 20 van de Monumentenwet;

Gehoord de Monumentenraad, de raad van de gemeente Wonseradeel, Gedeputeerde Staten van Friesland en de Rijksplanologische Commissie;

B E S L U I T E N:

Het gebied in de gemeente Wonseradeel zoals is aangegeven op de bij deze beschikking behorende tekening nr. 213 en zoals omschreven in de toelichting bij deze beschikking, aan te wijzen als dorpsgezicht in de zin van artikel 20 van de Monumentenwet.

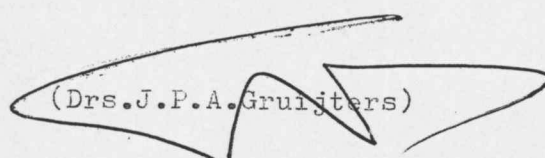
Van deze beschikking, waarvan mededeling zal worden gedaan in de Nederlandse Staatscourant, zal afschrift worden gezonden aan de Monumentenraad, de raad van de gemeente Wonseradeel, Gedeputeerde Staten van Friesland en de Rijksplanologische Commissie.

De Minister van Cultuur, Recreatie
en Maatschappelijk Werk,

(Mr. H.W. van Doorn).

De Minister van Volkshuisvesting en
Ruimtelijke Ordening,

(Drs. J.P.A. Gruijters)

ID 1342
C2
27-9-1991

PINGJUM
gemeente Wûnseradiel

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

INGEVOLGE ARTIKEL 35 VAN DE MONUMENTENWET 1988

PINGJUM, gemeente Wûnseradiel

Aanvulling op de toelichting bij het besluit tot aanwijzing van Pingjum als beschermd dorpsgezicht.

Resultaat gevoerd overleg

Overeenkomstig het bepaalde in artikel 35 (voorheen 20) van de Monumentenwet zijn de gemeenteraad van Wûnseradiel, Gedeputeerde Staten van Friesland, de Rijksplanologische Commissie en de Raad voor het Cultuurbeheer gehoord over het voorstel Pingjum aan te wijzen als beschermd dorpsgezicht. De genoemde instanties hebben alle positief geadviseerd met betrekking tot de voorgenomen aanwijzing. Door de gemeenteraad en Gedeputeerde Staten werd daarbij gevraagd het woningcomplex ten oosten van de Molenlaan buiten de aanwijzing te laten vallen in verband met de slechte bouwtechnische staat ervan. Gelet op de overweging dat deze bebouwing in het voorstel vooral was opgenomen met het oog op de kenmerkende schaal en situering van deze 19de-eeuwse woningen, welke structuurkenmerken ook bij vervangende bebouwing zijn te handhaven, is conform het advies van de Rijksplanologische Commissie in de begrenzing van het aangewezen dorpsgezicht geen wijziging gebracht ten opzichte van het oorspronkelijke voorstel.

ERRATUM

In verband met de inwerkingtreding van de Monumentenwet 1988 per 1 januari 1989 dient in de plaats van "artikel 20 van de Monumentenwet" gelezen te worden: "artikel 35 van de Monumentenwet 1988".

De verwijzing "artikel 37, lid 8 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening" dient vervangen te worden door "artikel 36, eerste lid, van de Monumentenwet 1988".

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

INGEVOLGE ARTIKEL 20 VAN DE MONUMENTENWET

PINGJUM gemeente Wûnseradiel

Toelichting bij het besluit tot aanwijzing van Pingjum als beschermd dorpsgezicht.

Het beschermde dorpsgezicht omvat het op bijgevoegde kaart (Rijksdienst voor de Monumentenzorg, tekeningnummer 309) door een stippellijn omgrensde gebied.

Publikatie van de **Rijksdienst voor de Monumentenzorg**.

November 1988.

Inleiding

Het dorp Pingjum ligt in de Friese gemeente Wûnseradiel, op een afstand van ruim twee kilometer ten westen van Witmarsum, de hoofdplaats van de gemeente, en circa zeven kilometer ten zuiden van Harlingen.

Het dorp is ontstaan als een agrarische nederzetting op de zuidelijke oeverwal van de Marneslenk, waar vanaf de 5de eeuw na Christus permanente bewoning plaatsvindt. Onder invloed van regelmatige overstroming van de omgeving ontwikkelt het zich tot een terpdorp. Met de verbetering van de bewoningsomstandigheden door ondermeer de aanleg van zeewerende dijken gedurende de late Middeleeuwen, vinden ook andere dan de oorspronkelijke agrarische functies een plaats op de terp. Mede door de centrale ligging en de ontsluiting via de Pingjumer Vaart krijgt het dorp een relatief dichte bebouwingsstructuur.

Bepalend voor de ruimtelijke structuur van Pingjum zijn vooral het stratenpatroon, gevormd door de Grote Buren en de Kleine Buren, en de kerksituatie, gelegen op het snijpunt van dit stratenpatroon op het hoogste punt van de dorps terp. De dorpsstructuur kent een scherpe begrenzing aan de oost- en westzijde door twee wegen haaks op de hoofdas van de Grote Buren. Aan de zuid- en de oostkant wordt de dorpskom begrensd door de Pingjumer Vaart.

De herkenbare historisch-ruimtelijke structuur in samenhang met de bebouwing, de inrichting van de openbare ruimte en de relatie met het aangrenzende landschap vertegenwoordigen een zodanige cultuurhistorische waarde dat een aanwijzing van Pingjum als beschermd dorpsgezicht gerechtvaardigd is.

Ontstaan en ontwikkeling

Langs de zuidoostelijke kust van de Noordzee bevindt zich het verspreidingsgebied van de terpen, door de mens opgeworpen verhoogde woonplaatsen uit de periode waarin het land nog niet wordt beschermd door zeewerende dijken. Het begrip 'terp' is de algemene aanduiding voor deze ophogingen, waarvoor lokaal verschillende benamingen voorkomen (in Friesland *terp*, in Groningen *wierde* en in Noord-Holland *werf*).

Door het smelten van ijsmassa's na de laatste ijstijd, circa 10.000 jaar geleden, stijgt het niveau van de zeespiegel en verplaatsen de kustlijn en het door het zeewater meegevoerde materiaal zich voortdurend verder landinwaarts. Ter plaatse van het huidige Noordnederlandse kustgebied

worden daardoor vanaf circa 2700 voor Christus zand en klei afgezet.

Geleidelijk aan neemt de zeespiegelstijging in betekenis af. Tot de aanleg van de eerste dijken in de late Middeleeuwen treden echter nog afwisselend perioden op waarin het kustgebied regelmatig wordt overstromd en sedimentatie van zand en klei plaatsvindt en perioden waarin het gebied langere tijd droog komt te liggen. Gedurende de zo'n drogere periode (regressiefase) wordt de vestiging van nederzettingen mogelijk, die tijdens de daaropvolgende periode van overstromingen (transgressiefase) moeten worden verlaten of verder opgehoogd. Op grond van deze periodiciteit onderscheidt men over het algemeen een viertal terpengeneraties, ontstaan gedurende de periode tussen circa 600 voor Christus, wanneer de eerste bewoning van het kustgebied mogelijk wordt, en circa 1000 na Christus, wanneer de eerste bedijkingen tot stand komen.

Op de plaatsen waar door het zeewater het zwaardere, zandhoudende materiaal wordt afgezet ontstaan hoger gelegen gronden, de vaak langgerekte oeverwallen langs kwelderkreken, die de basis vormen voor de eerste vestiging van nederzettingen. Voor een deel liggen deze oudste woonplaatsen aanvankelijk direct op de kweldergrond (vlaknederzetting), voor een deel ook wordt meteen al een kleine verhoging opgeworpen. Bij het toenemen van de zee-inval wordt vervolgens de woonplaats verder opgehoogd met mest en kwelderzoden teneinde de bewoning te kunnen voortzetten. De terp zelf wordt, behalve als woonplaats, gebruikt voor het stallen van het vee, het verbouwen van akkergrassen en het winnen van drinkwater. Het open veld buiten de terp dient als hooi- en weiland.

Aan de vorming van terpen komt een einde wanneer men, in de late Middeleeuwen, het land door de aanleg van dijken tegen het zeewater gaat beschermen. De geringe hoogte en betrouwbaarheid van de oude zeedijken leiden er echter toe dat de terpen als belangrijkste woonplaats in gebruik blijven. Daarnaast komt echter geleidelijk een proces op gang waarbij agrarische bebouwing vanaf de terp wordt verplaatst naar de hogere gedeelten van het omringende gebied.

Op archeologische gronden neemt men aan dat de grotere terpen, waarop dorpen en steden tot ontwikkeling zijn gekomen, zijn ontstaan door het aaneengroeien van dichtbijeengelegen oorspronkelijk éénhuizige terpen. Deze grotere dorps terpen kunnen op grond van hun verkavelingsstructuur in drie ideaaltypische groepen worden onderscheiden: terpen met een

– pré-romeinse – radiale verkaveling, terpen met een – jongere – blokvormige verkaveling en de later gevormde handelsterpen met een langgerekte vorm en een centrale, dichtbebouwde hoofdstraat. Volgens het vroegste gedetailleerde, 19de-eeuwse kaartmateriaal blijkt Pingjum tot de groep van de blokvormig verkavelde terpen te behoren.

Vóór de bedijking ervan vormt de Marneslenk de belangrijkste invalspoort voor het zeewater in het noorden van het huidige Wûnseradiel. Aan de noord- en oostzijde van deze zee-arm ligt een kwelderrug met daarop ondermeer de dorps terpen van Kimsward, Arum, Witmarsum en Schettens. Aan de zuidzijde van de Marneslenk ligt op een brede kwelderrug de Pingjumer Rige, een reeks éénhuizige terpen. De dorps terp van Pingjum ligt aan de binnenzijde van deze zuidelijke kwelderwal, die ten zuiden van het dorp is onderbroken en zich meer oostwaarts voortzet bij de terpdorpen Schraard en Longerhouw.

Waarschijnlijk dateert de terp van Pingjum van vóór het begin van de jaartelling, getuige de vondst van een Romeins Mercuriusbeeldje bij de terpafraving in de 19de eeuw. Door de toenemende wateroverlast is de terp echter nadien weer verlaten en vermoedelijk na de post-romeinse transgressiefase weer in gebruik genomen. De eerste herbewoning in deze periode betreft oudere, bestaande terpen gelegen rondom komvormige laagten. De terpen Pingjum, Lutke Pingjum en Meilsma liggen aan zo'n laagte die de beëindiging vormt van een kreek vanuit het zuiden van de Marneslenk naar de binnenzijde van de oeverwal.

De oudste bedijking in deze streek betreft waarschijnlijk het gebied ten zuidoosten van Witmarsum, aan de oostzijde van de Marneslenk, in de 10de eeuw na Christus. De bescherming van het gebied rondom Pingjum vindt vermoedelijk in de daaropvolgende eeuw plaats met de aanleg van een dijk aansluitend op de kwelderrug van de Pingjumer Rige en op de oeverwal bij Schraard. Spoedig daarna vindt ook de indijking van de Marneslenk plaats door de opeenvolgende aanleg van een aantal dwarsdijken en van een nieuwe dijk ten noorden van de Pingjumer Rige. Doordat vervolgens, in de 12de eeuw, ten zuiden van Pingjum een binnendijk wordt aangelegd, ontstaat rondom het dorpsgebied een omringende dijk die later met de naam Pingjumer (Gulden) Halsband wordt aangeduid. De kreek, die vanuit Pingjum in zuidelijke richting de oorspronkelijke verbinding met de Marne vormt, slibt reeds in een vroeg stadium dicht. De functie hiervan wordt dan overgenomen door de

Pingjumer Vaart, die vanuit het dorp in zuidoostelijke richting is gegraven, met een ruime boog in noordelijke richting afbuigt en bij Arum aansluit op de Bolswarder Vaart in de oude Marnebedding.

De bedijkingen en de verbeterde waterhuishouding maken het mogelijk een deel van de agrarische bebouwing buiten de terpen te plaatsen, zoals de plaatsen Waltinga en Aggema in de omgeving van Pingjum. Het klooster 'Vinea Domini' wordt in 1186 aan de kust ten noordwesten van Pingjum gevestigd. Hoewel het reeds in 1287 weer

verlaten wordt vanwege herhaaldelijke overstromingen, zal het klooster in de 12de-13de eeuw een belangrijke rol hebben gespeeld bij de bouw van een parochiekerk in Pingjum, een uiting van de ontwikkeling tot hoofddorp van het gebied binnen de Halsband. De genoemde ontwikkelingen leiden tot een relatieve toename van niet-agrarische functies op de dorps terp, waardoor de grondslag wordt gelegd voor een dichtere structuur van de dorpsbebouwing.

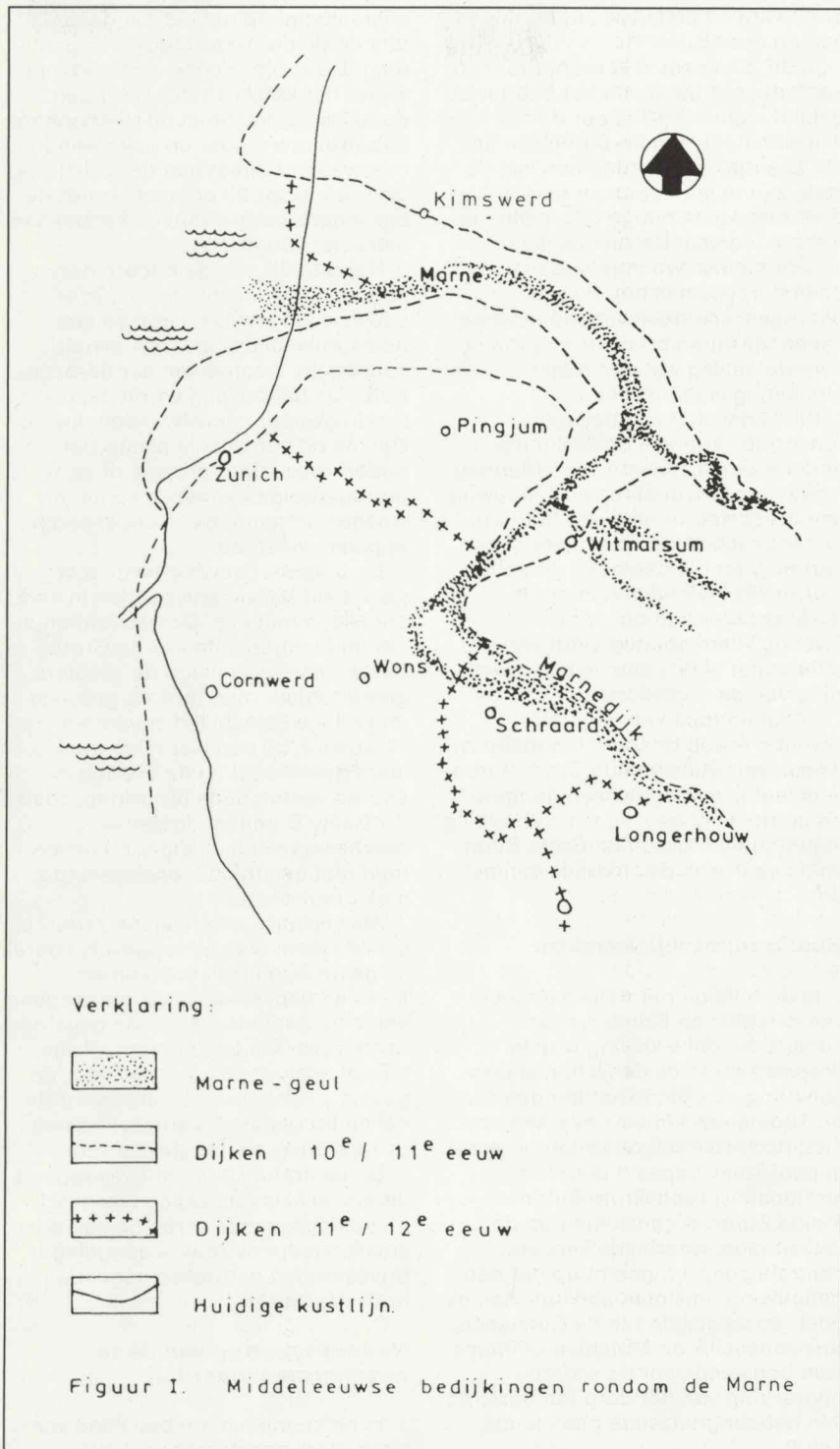
De verbreding van het functionele draagvlak met ondermeer ambachtelijke en handelsfuncties moet reeds

vroeg tot een voorspoedige ontwikkeling van het dorp hebben geleid, getuige niet alleen het aaneengesloten bebouwingspatroon, maar ook de bouw rond 1500 van een nieuw kerkgebouw.

De oudst bekende kaart waaruit iets van de structuur van Pingjum is af te lezen, is de grietenijkaart van Bernardus Schotanus à Sterringa uit 1693, door François Halma in 1718 in herziene vorm uitgegeven. Op deze kaart (fotobijlage, afb. 1), die de opbouw van het dorp globaal weergeeft, is te zien dat de dorpsbebouwing vooral ten zuiden en ten westen van de kerk is gelegen. Deze niet-agrarische bebouwing zal in eerste aanzet zijn gebouwd op het gedeelte van de dorps terp ten zuiden van het kerkhof, en zich vervolgens in de loop der tijd hebben uitgebreid langs bestaande paden. Zo ontstaan de Grote en de Kleine Buren, de laatste vermoedelijk langs een pad dat vanaf de kerk naar Lutke Pingjum liep. Een pad in westelijke richting vanaf de zuidkant van het kerkhof vormt de basis voor het ontstaan van de Grote Buren, die aanvankelijk bestaat uit bebouwing op de terp, maar in een later stadium ook daarbuiten is uitgegroeid in de richting van de Molenlaan. De Schotanuskaart geeft deze situatie reeds aan, waaruit de langgerekte hoofdvorm van Pingjum is af te lezen.

Een voor de dorpsstructuur belangrijke ontwikkeling, waarover de Schotanuskaart overigens geen uitsluitsel geeft, is het ontstaan van bebouwing langs de Pingjumer Vaart ten oosten van de Kleine Buren. Hierdoor komt een buitenwaarts gerichte bebouwing langs de haven tot stand, door middel van enige ondergeschikte stegen met de Kleine Buren verbonden, en krijgt de Burenlaan langs het water een belangrijker functie als kade en weg. Mogelijk staat ook de afsluiting van de Kleine Buren als verbinding naar Lutke Pingjum hiermee in verband, waarbij bovendien de aanleg van een vaart langs de zuidkant van het dorp naar de molen aan de Molenlaan een rol zal hebben gespeeld.

Het oudste kaartbeeld waarop de verkaveling en de ligging van de bebouwing gedetailleerd zijn weergegeven, is het kadastrale minuutplan uit circa 1830 (fotobijlage, afb. 2). Hierop komt de gestrekte structuur van dichte dorpsbebouwing langs de Grote en de Kleine Buren duidelijk tot uiting. Het zwaartepunt van deze structuur bevindt zich aan de zuidzijde van de kerk, waar de beide hoofdassen op elkaar aansluiten. Opvallend is de enigszins perifere ligging van de kerk ten opzichte van het totale bebouwingspatroon, die

vooral veroorzaakt wordt door het volledig ontbreken van bebouwing aan de noordkant van het kerkhof, terwijl de straatwanden van Grote en Kleine Buren vrijwel direct op het kerkterrein aansluiten. Door deze opbouw vormen de beide Buren een vrijwel aaneengesloten geheel met de kerk op het snijpunt. Aan de buitenzijde van deze hoofdstructuur liggen enige afzonderlijke bebouwingsconcentraties: de voortzetting van de Grote Buren ten westen van de knik die globaal de begrenzing van de dorpsterp markeert, de buitenwaarts gerichte bebouwing langs de Burenlaan c.q. de haven en een losse groepering van panden bij de Molenlaan. Met name de voortzetting van de dorpsstructuur in westelijke richting is reeds op de Schotanuskaart aangeduid, en vergelijking van beide kaarten maakt aannemelijk dat de dorpsopbouw aan het begin van de 19de eeuw in grote lijnen met de oudere situatie overeenstemt.

Een nadere beschouwing van de perceelsindeling op de kadastrale minuut geeft sterke aanwijzingen voor het ontstaan door opsplitsing van oorspronkelijk grotere, agrarische kavels ten behoeve van andere functies en dichtere bebouwing. Het contrast met de kaveldmaat direct buiten het dorp, waar zich ook de boerderijen bevinden, verwijst in dit opzicht duidelijk naar de ontwikkeling van de dorpsstructuur van het terpdorp.

De afzijdige ligging van de havenbebouwing aan de Burenlaan ten opzichte van de Grote en Kleine Buren wijzigt zich in het midden van de 19de eeuw wanneer de van oorsprong smalle verbinding langs de zuidgrens van het kerkhof door afbraak van het hoekpand wordt verbreed. Hierdoor krijgt de Grote Buren een meer doorgaand karakter, dat nog versterkt wordt door de aanleg in 1855 van een nieuwe grindweg naar Witmarsum, de huidige Mulierlaan. Ook de bebouwingsstructuur van het dorp ondergaat in deze periode een verdere ontwikkeling met de bouw van een diaconiehuis en een zestal woningen langs de noordelijke begrenzing van het kerkhof. Hierdoor is de kerk vanaf dan geheel door bebouwing omsloten en wordt het kerkhof, mede door de doortrekking van de Grote Buren naar de Burenlaan, volledig in de dorpsstructuur opgenomen.

In de tweede helft van de 19de eeuw komt ten zuidwesten van de Kleine Buren het gebied van de Kamp tot ontwikkeling met de bouw van kleine, deels aangebouwde arbeiderswoningen. Het gebied blijft echter geïsoleerd ten opzichte van de rest van het dorp en is slechts via een smalle doorgang met de Kleine Buren verbonden.

In de loop van de 19de eeuw vindt binnen het dorp regelmatig vervanging van de bestaande bebouwing plaats zonder dat dit nog tot ingrijpende structurele veranderingen leidt. Een verdere verdichting van de bebouwing treedt op langs de Burenlaan en de Molenlaan.

Rond de eeuwwisseling worden de onbebouwde delen van de terp afgegraven; een voor die periode in Friesland gebruikelijke activiteit waarbij de vruchtbare terpaarde wordt verhandeld ten behoeve van ontginningen elders. Als gevolg van deze afgraving ontstaat een abrupt hoogteverschil tussen de historische dorpskern en de latere uitbreidingen aan de noordzijde.

In de 20ste eeuw komt het tot een verdere vergroting van het bebouwde gebied, aanvankelijk door de bouw van woningen aan de Burenlaan en het Laantje ten noordoosten van de kerk, in een later stadium gevolgd door meer planmatige uitbreiding ten westen hiervan. De ruimtelijke relatie van dit nieuwe woongebied met de oude dorpskom is betrekkelijk ondergeschikt gebleven, doordat de aaneengesloten dorpsstructuur niet voor de aanleg van een nieuwe ontsluiting is doorbroken.

Bij de gevechtshandelingen rondom de kop van de Afsluitdijk gedurende de Tweede Wereldoorlog raakt een groot deel van de bebouwing aan de oostelijke rand van het dorp zwaar beschadigd. Door herstel en herbouw ter plaatse heeft dit echter nauwelijks invloed gehad op de dorpsstructuur. In de jaren na de Tweede Wereldoorlog vindt verdere uitbreiding plaats aan de noordwestzijde van de dorpskom.

In het midden van de jaren zeventig is aan de tot dan onbebouwde zuidwestzijde van de Grote Buren een aantal woningblokken gebouwd, als aanzet voor een nieuwe uitbreiding in het gebied tussen de Grote Buren en de vaart aan de zuidzijde van het dorp.

Huidig ruimtelijk karakter

In de huidige ruimtelijke opbouw van de kom van Pingjum is de historische ontwikkeling van de dorpsstructuur duidelijk herkenbaar aanwezig. De, sinds het midden van de 19de eeuw vrijwel onveranderde, historisch-ruimtelijke structuur wordt in hoofdzaak bepaald door het stratenstelsel van Grote Buren en Kleine Buren in aansluiting op de kerksituatie, waarbij de kerk een centrale positie inneemt op het door bebouwing omsloten kerkhof. Aan de oost- en westzijde zijn de Burenlaan, respectievelijk de Molenlaan/Pibemalaan bepalend voor de scherpe begrenzing van het dorp ten opzichte van het aangrenzende open landschap.

Binnen de totale dorpsopbouw hebben de Grote en de Kleine Buren een nadrukkelijke besloten karakteristiek, in samenhang met de eveneens besloten ruimte bij de kerk. Van grote invloed op deze beslotenheid zijn de sterke versmallingen en plaatselijk verspringende rooilijnen die de straatruimten begrenzen.

Hoewel de noordzijde van het kerkhof zijn beslotenheid pas in het midden van de 19de eeuw heeft gekregen, sluit deze goed op de overige ruimten binnen de dorpskom aan. Het ovaalvormige kerkhof, begrensd door een bommenrij, manifesteert zich daardoor als een samenhangend gebied dat geheel binnen de dorpsstructuur is opgenomen. Door zijn groene karakteristiek vormt het kerkhof zelf echter een duidelijk contrast met de steenachtige straatruimten, waar de gevelwanden overwegend direct aan de verharding grenzen. Door dit contrast wordt de bijzondere positie van het kerkterrein extra benadrukt.

Het uiterlijk van de oudere dorpsbebouwing is overwegend 19de-eeuws van karakter, hetgeen een belangrijke bijdrage levert aan de historische waarde van het dorpsgezicht. De bebouwing vormt kenmerkende gesloten gevelwanden die slechts op een enkele plaats zijn onderbroken door afbraak of sterk teruggerooide panden, en waarin smalle doorgangen een ondergeschikte plaats innemen.

De dorpsbebouwing bestaat vrijwel geheel uit individuele panden in één bouwlaag met kap. Daarbij komen in het middengedeelte van de Grote Buren naar verhouding de grootste goothoogten, maar ook de grootste onderlinge verschillen in verdiepingsmaat voor, bij een wat rijker gedetailleerd gevelbeeld. In de overige straten van de oude dorpskom, zoals de Kleine Buren en de Kamp, overheersen eenvoudiger bouwvormen met een minder afwisselende, lage goothoogte.

Als kapvorm overheersen zadel- en schilddaken, waarbij topgevels vooral langs de Burenlaan voorkomen. Kenmerkend is voorts de overwegend verticale gerichtheid van de gevelopeningen. Als bouw materiaal zijn vrijwel uitsluitend baksteen voor de gevels en gebakken pannen voor de daken toegepast; daarnaast komen ook enkele geverfde gevels voor.

De bestrating bestaat overwegend uit een klinkerverharding waarlangs bij de doorgaande verbindingen een smalle stoepenstrook is aangelegd; privéstoeppen ontbreken nagenoeg in het straatbeeld.

Nadere typering van de te beschermen waarden

In belangrijke mate bepalend voor het historische dorpsbeeld is de

centraal gelegen kerksituatie waarop vrijwel alle straatruimten binnen de oorspronkelijke dorpskom rechtstreeks aansluiten.

Hoewel het kerkhof, begrensd door een haag en een bomenrij en met het kerkgebouw centraal op het hoogste punt geplaatst, zich duidelijk manifesteert als een afzonderlijke, samenhangende ruimte, bestaat er een wezenlijk onderscheid tussen het noordelijk en het zuidelijk gedeelte. Hierbij fungeert het oost-west gerichte kerkgebouw dat in de lengterichting van het ovale kerkterrein is geplaatst als een globale ruimtelijke scheiding. Geheel overeenkomstig de ontwikkeling van de historisch-ruimtelijke structuur van Pingjum vertoont het gebied ten zuiden van de kerk een relatief grote mate van afwisseling in functioneel en ruimtelijk opzicht. De bebouwingswand langs de Grote Buren met een zeker voornaam karakter in maat en detaillering, de grote verhardingsbreedte van de Grote Buren, het ijzeren hekwerk dat het afzonderlijke kerkhofpad hiervan scheidt en de detaillering van de zuidelijke gevel van de kerk vormen alle een onderstreping van deze karakteristiek als hoofdstraatruimte. Door de ligging in de buitenbocht van de gebogen straatwand springen daarbij een aantal rijker gedetailleerde laat-19de-eeuwse woonhuizen met een balkon of een voorname dakkapel boven de lijstgevel bijzonder in het oog. Hierbij bevindt zich een van de weinige panden in de dorpskom die twee bouwlagen telt.

Het gebied ten noorden van het kerkgebouw vertoont een veel eenvoudiger karakteristiek, die zowel tot uiting komt in de bebouwing als in de inrichting van de openbare ruimte. De buitenbegrenzing wordt gevormd door een gebogen wand van eenvormige (diaconie-)woningen uit het midden van de 19de eeuw, met een vrijwel gelijkblijvende, lage goothoogte en in de langsrichting geplaatste schilddaken. Een opmerkelijk detail vormt de witgeverfde onderrand van de buitengevels, die de onderlinge samenhang binnen deze bebouwingsgroep versterkt. Deze historisch waardevolle gevelwand grenst direct aan de uit gele klinkertjes bestaande verharding van het ringpad rond de kerk, dat van het kerkhof wordt gescheiden door een haag. De enigszins afzijdige ligging ten noorden van het kerkhof, de smalle toegangen van het kerkpad vanaf de Grote Buren en de kleinschaligheid van bebouwing en ontsluiting dragen bij aan de sfeer van rust en eenvoud die dit onderdeel van het dorpsgezicht kenmerkt.

Door de afgraving van het noordelijk deel van de maximaal 3m. + N.A.P. hoge terp is direct achter de oudere

bebouwing een sterk hoogteverschil aanwezig, dat ondermeer zichtbaar is op het aansluitpunt van de Kerkstraat op het pad rond het kerkhof. Mede hierdoor heeft de noordelijke uitbreiding van de dorpsbebouwing nauwelijks invloed gehad op de oudere structuur, hetgeen tot uiting komt in de geringe breedte van de doorgang naar de Kerkstraat.

Ook de ruimte van de Kleine Buren kenmerkt zich door een sterke samenhang met de kerksituatie; in noordelijke richting vormt de hoge zijgevel van het kerkgebouw een dominante afsluiting van de straatruimte. Anders dan in het aansluitende deel van de Grote Buren bestaat de bebouwing hier overwegend uit lage, eenvoudige woningen met een schildkap waarin soms een kleine dakkapel is opgenomen. Door een sterke verspringing in de gesloten straatwanden en wisselingen in de nokrichting vertonen zowel de ruimtevorming als het bebouwingsbeeld een zekere mate van afwisseling. Hierbij is de ruimte geleed in een breder gedeelte in aansluiting op de Grote Buren en een sterke versmalling ten zuiden daarvan. De kenmerkende versmalling wordt aanmerkelijk verzwakt door een tweetal onderbrekingen in de straatwanden. De afbraak van het pand op de hoek van de aansluiting met de Kamp heeft de beslotenheid van de straatruimte en de ondergeschiktheid van de doorgang teniet gedaan, terwijl aan de oostzijde van het smalle deel van de Kleine Buren de gevelwand onderbroken is door een onbebouwde kavel. Ondanks deze verstoringen is de totale ruimtelijke samenhang binnen de Kleine Buren echter nog duidelijk herkenbaar aanwezig, waaraan het steenachtige karakter ten gevolge van de van gevel tot gevel lopende verharding een belangrijke bijdrage levert. Aan de zuidzijde, voorbij het smalle gedeelte, wordt het bebouwingsbeeld opener en diverser en eindigt de Kleine Buren in een gebied met een aantal open terreinen tussen de bebouwing waar doorzichten naar het aangrenzende landschap mogelijk zijn.

Ook het westelijk van de Kleine Buren gelegen gebied van de Kamp kenmerkt zich door een directe visuele relatie met het landschap buiten het dorp. De ruimte van de Kamp heeft een groen, slechts ten dele openbaar karakter en bestaat uit een samenstel van tuinen, erven en hagen, begrensd door lage deels aaneengebouwde woningen en enkele schuren. De geïsoleerde ligging van dit gebied en de ondergeschikte ontsluiting vanaf de Kleine Buren verwijzen naar het ontstaan in de tweede helft van de 19de eeuw

als toevoeging aan de oudere dorpsstructuur.

Aan de oostzijde vormt de Burenlaan de scherpe begrenzing van het dorpsgezicht ten opzichte van het onbebouwde gebied. Het gedeelte ten zuiden van de Mulierlaan maakt, als een havenfront langs de Pingjumer Vaart, deel uit van de oude dorpsstructuur van Grote en Kleine Buren; het noordelijke deel behoort bij de uitbreiding van het dorp rond de laatste eeuwwisseling. Van de woningen langs de haven is het grootste deel na de verwoesting in de Tweede Wereldoorlog ter plekke herbouwd, waarbij de kenmerkende buitenwaartse gerichtheid, die bepalend is voor de historisch-ruimtelijke dorpsstructuur, gehandhaafd is. Naast een tweetal ondergeschikte stegen naar de Kleine Buren vormt een smalle, met hoge bebouwing van het dorpscafé begrensde doorgang tegenover de Mulierlaan de enige verbinding met de kerksituatie. Hierdoor is er een sterk ruimtelijk contrast bewaard gebleven tussen de beslotenheid van de Grote Buren en de openheid aan de Burenlaan. Het terrein aan de overzijde van de haven is in gebruik als sportveld, waarbij de openheid van de dorpsrand in samenhang met de brede verharding van de kade en het water van de vaart zoveel mogelijk intact zijn gelaten.

Het westelijk deel van de Grote Buren onderscheidt zich ten opzichte van het middendeel zowel door zijn vrijwel rechtstandig beloop als door de eenvoudiger karakteristiek van de bebouwing. De ruimtelijke scheiding tussen deze beide gedeelten bestaat uit een sterke bajonetvormige verspringing in de straatruimte ter plaatse van de voormalige school. Hierdoor heeft de ruimte van de Grote Buren vanaf de kerk ook aan deze zijde een besloten karakteristiek, terwijl het deel ten westen van de bajonet zich kenmerkt door een open beëindiging in de richting van het landschap. Dit laatste wordt nog versterkt door het merkbare niveauverschil op de flank van de terp, dat ook tot uiting komt in het terloop van de goothoogten van de bebouwing aan de noordzijde van de straat. Deze gesloten bebouwingswand grenst direct aan de verharding en is opgebouwd uit overwegend lage, individuele panden met een hoofdzakelijk laat-19de-eeuws uiterlijk. Aan de zuidzijde van de straat vormt vooral het forse voormalige schoolgebouw samen met de aangrenzende woning de ruimtebegrenzing bij de verspringing van de Grote Buren. Voor het overige is de opbouw in sterke mate verbrokkeld door de bouw van enige woningblokken die in situering, schaal en oriëntatie niet aansluiten bij het straatbeeld.

De Molenlaan vormt aan de westzijde een afzonderlijke ruimtelijke eenheid aan de rand van het dorp, waarin enerzijds een dicht opeengedebouwd complex van laat-19de-eeuwse arbeiderswoningen en anderzijds het losse bebouwingsbeeld langs de oostzijde bepalend zijn. De ruimtelijke relatie met het kerngebied van het dorpsgezicht komt vooral tot stand via het doorzicht over de Grote Buren op het landschap ten westen van het dorp, waarbij het genoemde complex arbeiderswoningen de buitenzijde van de dorpsstructuur markeert. Qua schaal en bouwmassa vormen deze panden een kenmerkend voorbeeld van de in die periode gebouwde woningcomplexen. De tegenovergelegen oostzijde van de Molenlaan bestaat uit vrijstaande kleine woningen met ondiepe voortuinen. Door de verspringende rooilijn en de afwisselende nokrichting van de schilddaken wordt het losse bebouwingsbeeld van deze uitloper van de dorpsstructuur onderstreept.

Begrenzing van het aangewezen gebied

Het gebied waarop de aanwijzing als beschermd dorpsgezicht betrekking heeft, omvat de samenhangende hoofdonderdelen van de ruimtelijke structuur waaruit de kenmerkende historische ontwikkeling van Pingjum af te lezen is.

Dit betreft in de eerste plaats de Grote en Kleine Buren, waarbij de centraal gelegen kerksituatie een belangrijke plaats inneemt. Voorts dienen hiertoe gerekend te worden de structurele uitbreidingen uit de 18de en 19de eeuw aan de zuid- en de westzijde van deze dorpskom, alsmede de Vaart voor zover deze in directe relatie staat met de dorpsbebouwing.

Door de geslotenheid van de oudere dorpsstructuur ten opzichte van de, voornamelijk in de 20ste eeuw gerealiseerde, woonbebouwing op het afgegraven noordelijk deel van de terp is deze laatste geheel buiten de omgrenzing gelaten. Een zelfde overweging geldt ten aanzien van het gebied aan de zuidwestzijde van de dorpskom, tussen de Kamp en de Molenlaan, dat voor toekomstige uitbreiding van de woningbouw is gereserveerd. De begrenzing van het aangewezen dorpsgezicht is weergegeven op bijgevoegde kaart (Rijksdienst voor de Monumentenzorg, nummer 309).

Rechtsgevolg aanwijzing

Ter effectivering van de bescherming van het aangewezen dorpsgezicht moet ingevolge artikel 37, lid 8 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening een bestemmingsplan worden ontwikkeld. De toelichting op

de aanwijzing als beschermd dorpsgezicht kan daarbij wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen.

Doel van de aanwijzing is, de karakteristieke met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de verdere ontwikkelingen binnen het gebied.

De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te geven voor een ruimtelijke ontwikkeling, die inspeelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruik maakt en daarop voortbouwt.

Geraadpleegde literatuur:

Aa, van der, A.J.
Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden. Gorinchem, 1839-1851.

Boersma, J.W. (samenstelling).
Terpen; mens en milieu. Haren, 1970.

Buro Bügel/van de Dijk. Gemeente Wonseradeel. Voorstel te beschermen dorpsgezicht Pingjum. Groningen, 1979.

Halbertsma, H.
Terpen tussen Vlie en Eems. Een geografisch-historische benadering. 2 dln. Groningen, 1963.

Rienks, K.A. en Walther, G.L.
Binnendijken en slieperdijken yn Fryslân. 2 dln. Boalsert, 1954.

Spahr van der Hoek, J.J. (eindred.)
Geakunde Wunseradiel. Boalsert, 1969.

Colofon:

Uitgave van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist.

Historisch-geografisch en stedenbouwkundig onderzoek:
Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist.

Foto's:

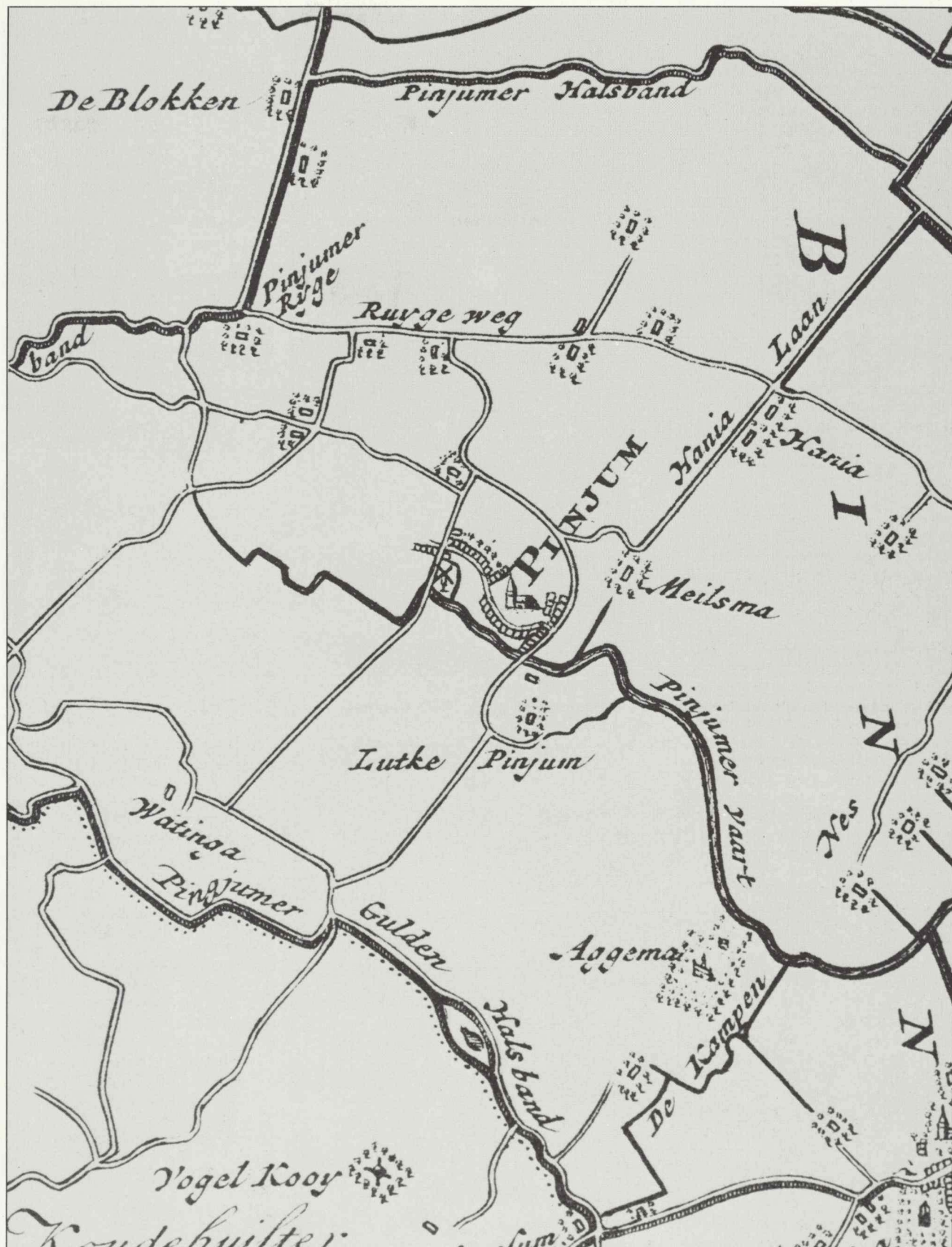
- Dienst van het Kadaster en de Openbare Registers, Apeldoorn (afb. 2);
- Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist (afb. 1, 3, 4);
- Topografische Dienst, Emmen (omslag).

Kaart en illustratie in de tekst:
Studio Ineke van der Burg, Bilthoven.

Verkoopprijs f 10,-.
Deze publikatie is schriftelijk of telefonisch te bestellen bij het Distributiecentrum DOP Postbus 20014 2500 EA 's-Gravenhage.
Telefoon: 070-78 98 80.
Onder vermelding van bestelnummer of ISBN 90 346 1488 3.

Druk:
Staatsdrukkerij, 's-Gravenhage.

Fotobijlage

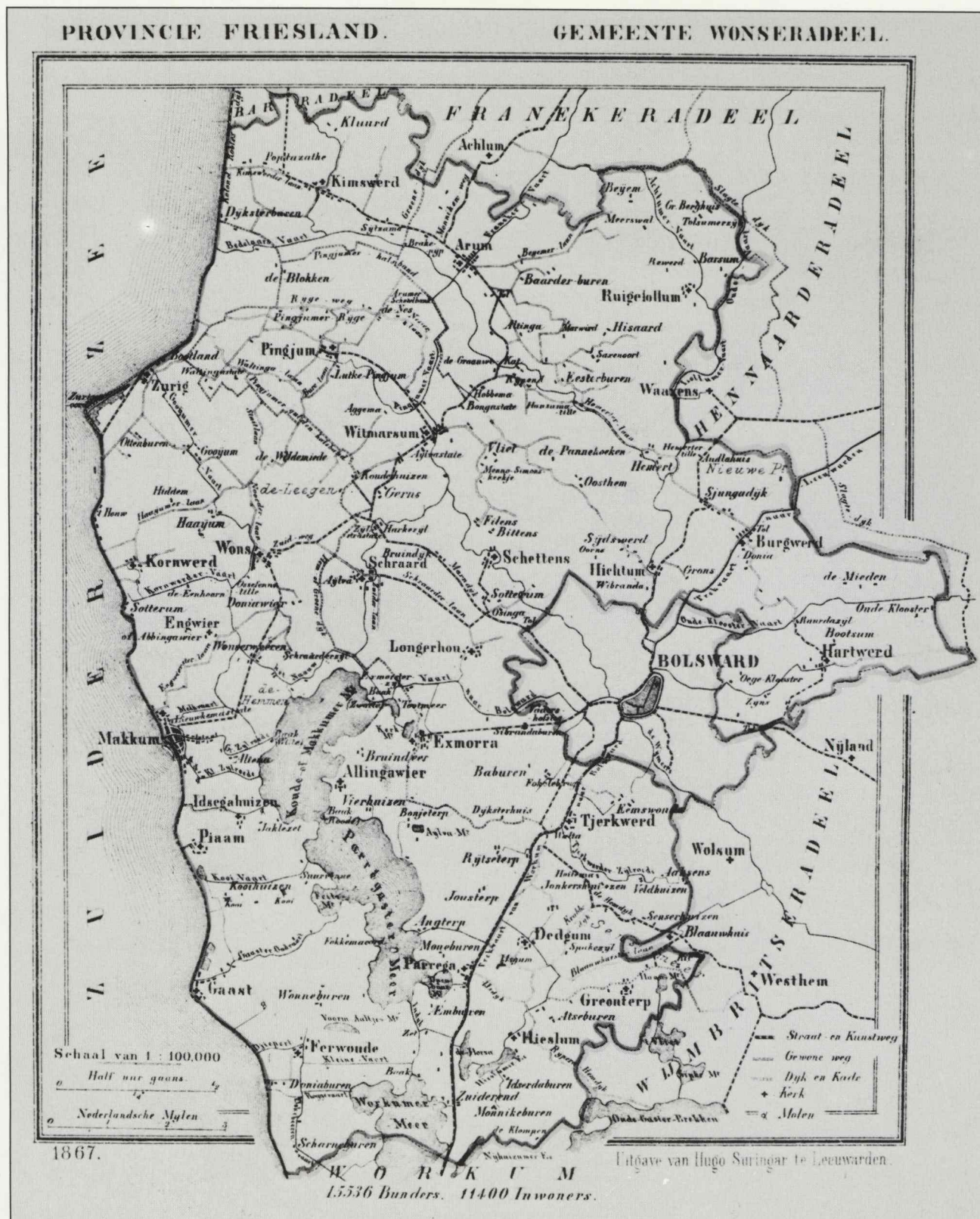
Afb. 1. B. Schotanus à Sterringa, Uitbeeldinge der Heerlijkheit Friesland, 1970 (facsimile herdruk van 1718), grietenij Wonseradeel, fragment.

Afb. 2. Kadastraal Minuutplan gemeente Wonseradeel, circa 1830, fragment.

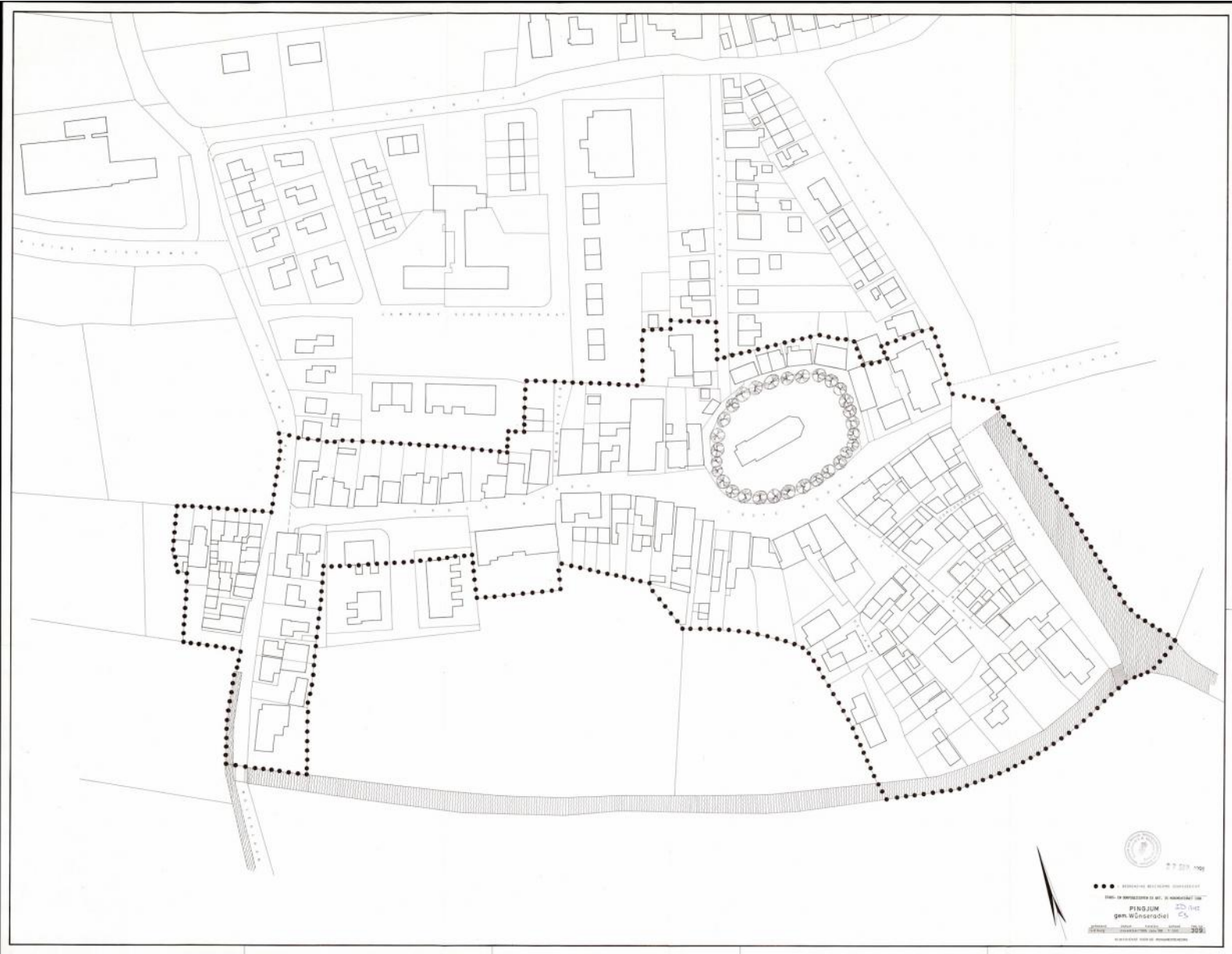

Afb. 3. Topographische en Militaire Kaart van het Koninkrijk der Nederlanden, 1973 (facsimile herdruk van 1854), blad 10, fragment.

Afb. 4. J. Kuiper, Gemeente-atlas van Nederland, 1867, provincie Friesland, gemeente Wonseradeel.

2.110519159010

W
E L
Z I J N
V O L K S
G E Z O N D
H E I D E N
C U L T U U R

ID 1342
C1

Kenmerk
192456

Rijswijk
's-Gravenhage

27 SEP. 1991

De Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur

EN

DE MINISTER VAN VOLKSHUISVESTING, RUIMTELIJKE ORDENING EN MILIEUBEHEER
OVERWEGENDE

dat het agrarische terpdorp Pingjum in het westelijk kustgebied van de provincie Friesland door zijn ligging en ontsluiting in de loop der tijd een relatief dichte en samengestelde bebouwingsstructuur heeft ontwikkeld,

dat de historische ontwikkeling nog goed afleesbaar is in de ruimtelijke structuur van de dorpskom, die bepaald wordt door de hooggelegen, besloten kerksituatie met het daarop gerichte stratenpatroon, begrensd door lage en overwegend aaneengesloten dorpsbebouwing,

dat de historische kenmerken van de bebouwing, de inrichting van de openbare ruimte en de relatie met het aangrenzende landschap in sterke mate bijdragen aan de karakteristieke ruimtelijke structuur van de dorpskom,

dat het gebied mitsdien een beeld oplevert dat van algemeen belang is vanwege zijn schoonheid en zijn ruimtelijke structurele samenhang;

Voorts overwegende dat het geldende bestemmingsplan "Pingjum", vastgesteld op 25 juni 1962 en goedgekeurd op 21 mei 1963, in onvoldoende mate recht doet aan de omschreven historische karakteristiek;

Gelet op artikel 35 en artikel 36 van de Monumentenwet 1988;

Gehoord de raad van de gemeente Wunseradiel, Gedeputeerde Staten van Friesland, de Raad voor het Cultuurbeheer en de Rijksplanologische Commissie;

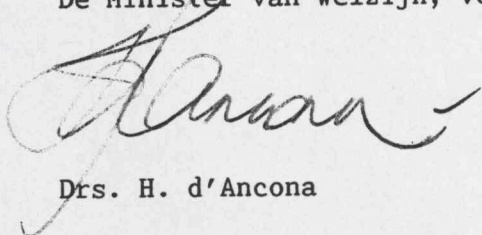
BESLUITEN

Het gebied in de gemeente Wunseradiel zoals is aangegeven op de bij dit besluit behorende tekening nr. 309 en zoals is omschreven in de toelichting bij dit besluit, aan te wijzen als beschermd dorpsgezicht in de zin van artikel 1, onder g, van de Monumentenwet 1988;

de termijn voor het vaststellen van een ter bescherming strekkend bestemmingsplan als bedoeld in artikel 36, eerste lid, van de wet vast te stellen op een jaar, te rekenen vanaf de datum van dit besluit.

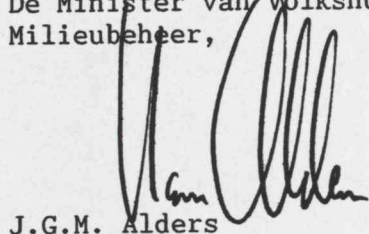
Van dit besluit, waarvan mededeling zal worden gedaan in de Staatscourant, zal afschrift worden gezonden aan de Raad voor het Cultuurbeheer, de raad van de gemeente Wunseradiel, Gedeputeerde Staten van Friesland en de Rijksplanologische Commissie.

De Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur,

Drs. H. d'Ancona

De Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer,

J.G.M. Alders

SCHRAARD

gemeente Wûnseradiel

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

INGEVOLGE ARTIKEL 35 VAN DE MONUMENTENWET 1988

SCHRAARD, gemeente Wûnseradiel

Aanvulling op de toelichting bij het besluit tot aanwijzing van Schraard als beschermd dorpsgezicht.

Resultaat gevoerd overleg

Overeenkomstig het bepaalde in artikel 35 (voorheen 20) van de Monumentenwet zijn de gemeenteraad van Wûnseradiel, Gedeputeerde Staten van Friesland, de Rijksplanologische Commissie en de Raad voor het Cultuurbeheer gehoord over het voorstel Schraard aan te wijzen als beschermd dorpsgezicht. De genoemde instanties hebben alle positief geadviseerd met betrekking tot de voorgenomen aanwijzing. Door de gemeenteraad, daarin gesteund door Gedeputeerde Staten, werd daarbij gevraagd het open gebied aan de zuidoostzijde van het dorp niet in de aanwijzing te betrekken, in verband met mogelijke beperkingen voor nieuwe bebouwing aan de Zuiderlaan en voor een aldaar gelegen agrarisch bedrijf.

De bedoelde open ruimte was binnen de voorgestelde grens opgenomen met het oog op het kenmerkende aanzicht op de dorpsrand; dit belang behoeft een uitbreiding van de bebouwing in aansluiting op de bestaande structuur niet volledig in de weg te staan. In verband hiermee is, conform het advies van de Rijksplanologische Commissie, de begrenzing van het aangewezen dorpsgezicht niet gewijzigd ten opzichte van het oorspronkelijke voorstel.

ERRATUM

In verband met de inwerkingtreding van de Monumentenwet 1988 per 1 januari 1989 dient in de plaats van "artikel 20 van de Monumentenwet" gelezen te worden: "artikel 35 van de Monumentenwet 1988".

De verwijzing "artikel 37, lid 8 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening" dient vervangen te worden door "artikel 36, eerste lid, van de Monumentenwet 1988".

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

INGEVOLGE ARTIKEL 20 VAN DE MONUMENTENWET

SCHRAARD gemeente Wûnseradiel

Toelichting bij het besluit tot aanwijzing van Schraard als beschermd dorpsgezicht.

Het beschermde dorpsgezicht omvat het op bijgevoegde kaart (Rijksdienst voor de Monumentenzorg, tekeningnummer 325) door een stippellijn omgrensde gebied.

Publikatie van de **Rijksdienst voor de Monumentenzorg**.

Maart 1988.

Inleiding

Het dorp Schraard is gelegen in de gemeente Wûnseradiel op een afstand van circa vijf kilometer ten westen van Bolsward. In de huidige ruimtelijke structuur van Schraard is de ontwikkeling van het terpdorp goed herkenbaar.

Het ruimtelijk beeld wordt sterk bepaald door de contrastwerking van open versus (door bebouwing en begroeiing) meer besloten ruimtes. In de ruimtelijke opbouw is niet de kerk, maar het wegenpatroon de belangrijkste structurerende factor.

De bebouwing wordt, behalve door de historische dorpskerk en de markante boerderijen, grotendeels gevormd door eenvoudige, kleine woonhuizen. Het zwaartepunt van de bebouwing is gelegen aan de oostzijde van de terp, waar de Schraarder Vaart de terp omringt. De situering van deze bebouwing vertoont een overwegend radiaal patroon. Het middengebied van de terp heeft in deze eeuw ten dele een invulling met bebouwing gekregen. Het noordwestelijke terpg gebied is grotendeels open en onbebouwd; enkele karakteristieke boerderijen domineren hier het beeld.

De historisch bepaalde dorpsstructuur, in samenhang met de kwaliteiten van het bebouwingsbeeld en de deels historische bebouwing, vormen de grond voor aanwijzing van Schraard als beschermd dorpsgezicht.

Ontstaan en ontwikkeling

De kust van het zuidoostelijke deel van de Noordzee vormt het verspreidingsgebied der terpen, de door de mens opgeworpen woonheuvels uit de periode dat het land nog niet door dijken werd beschermd. Het begrip terp is een algemene aanduiding voor deze heuvels en komt lokaal onder verschillende benamingen voor (terp in Friesland, wierde in Groningen en werf in Noord-Holland).

In het bedoelde kustgebied vond, als gevolg van het smelten van ijsmassa's na de laatste ijstijd (circa 10.000 jaar geleden) en de daarmee samenhangende zeespiegelstijging, mariene sedimentatie plaats. Ter plaatse van het huidige Noordnederlandse kustgebied werden daardoor vanaf circa 2700 voor Christus zand en klei afgezet.

Geleidelijk aan nam de zeespiegelstijging in betekenis af. Tot in de Middeleeuwen wisselden perioden waarin het gebied werd overstromd en sedimentatie van klei plaatsvond en perioden waarin het gebied grotendeels droog kwam te liggen elkaar af. Tijdens perioden van overstromingen (transgressiefasen)

werden nederzettingen of verlaten of verder opgehoogd. Op grond van deze periodiciteit onderscheidt men over het algemeen een viertal terpengeneraties, ontstaan in de periode tussen circa 600 voor Christus en circa 1000 na Christus.

De oudste vestiging vond plaats op de van nature hoogst opgeslibde gronden, de vaak langgerekte oeverwallen langs kwelderkreken. Meestal lagen deze oude woonplaatsen aanvankelijk direct op de kwelder zonder opgehoogd te zijn (vlaknederzetting). Soms ook wierp men direct al een kleine woonheuvel op. Bij het toenemen van de zee-inval werd de woonplaats verhoogd teneinde bewoning te kunnen continueren. Als ophogingsmateriaal gebruikte men mest en kwelderkreken. Aan de vorming van terpen kwam een einde in de late Middeleeuwen toen men het land door middel van dijken tegen het zeewater ging beschermen. Gezien de geringe hoogte van de oudste zeedijken bleven de terpen voorlopig als woonplaats bestaan. Daarnaast kwam een proces op gang van verplaatsing van de agrarische bedrijven van de terp naar het open veld.

Op archeologische gronden neemt men aan dat grotere terpen, waarop zich dorpen en steden hebben ontwikkeld, zijn ontstaan door het aaneengroeien van dicht bijeengelegen, oorspronkelijk eenhuizige terpen. De dorpssterpen kunnen op grond van hun verkavelingsstructuur in drie ideaaltypische groepen worden ondergebracht: terpen met een radiale verkaveling, terpen met een blokvormige verkaveling en langgerekte terpen met een centrale weg (handelsterpen).

De radiale terpen bezaten indertijd op de kruin een open ruimte, later verrees op deze plek veelal de kerk. Rondom deze ruimte lagen boerderijen, met hun achterzijde grenzend aan de ringweg (ossenvweg) aan de voet van de terp. Op de terpen werd gewoond, werd het vee gestald, vond akkerbouw plaats en werd drinkwater gewonnen. Het open veld gebruikte men als hooi- en weiland.

Het terpdorp Schraard wordt in 1270 voor het eerst vermeld als Scadawerth. Met '-wert' duidde men in vroeger tijd een hoger gelegen stuk land aan, dat bij normale vloed niet werd overstromd. In de loop van de Middeleeuwen is het verbonden geraakt met de nederzetting, zodat het in veel plaatsnamen voorkomt.

De terp van Schraard is, evenals veel andere terpen in dit gebied, gesitueerd op de hoogstgelegen gronden, de oeverwallen ter weerszijden van het geulenstelsel van de Marne. De oeverwal bestaat uit

zavelige gronden en is daardoor zeer geschikt als akkerbouwgrond. De ligging bij open water heeft gelegenheid gegeven tot visvangst. Het water heeft tevens dienst gedaan als vaarweg.

De ouderdom van de terp van Schraard is, bij gebrek aan archeologische vondsten, niet bekend. Bekend is wel dat de meeste terpen in dit gebied dateren uit het begin van de jaartelling.

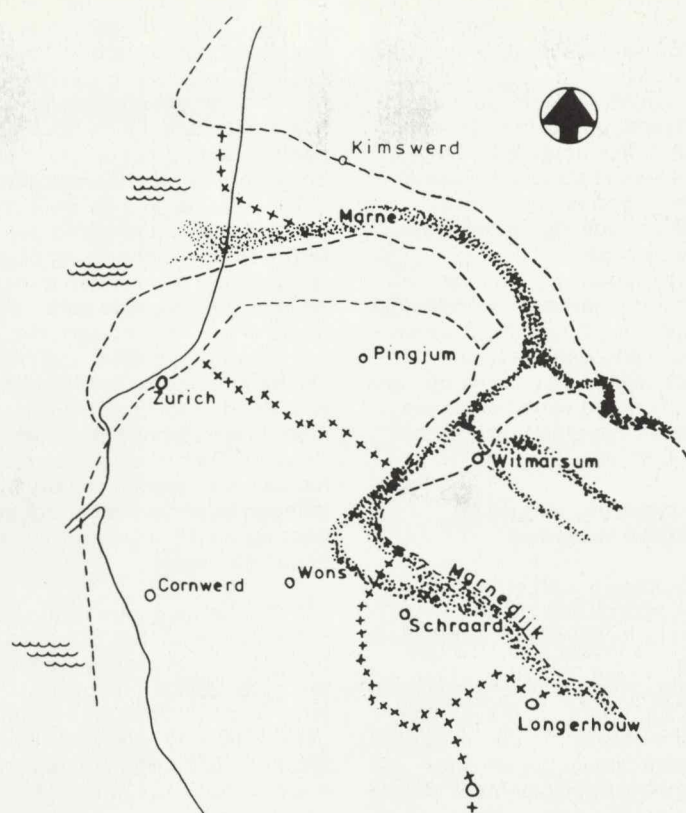
Reeds in de 10de eeuw wordt in deze streek een begin gemaakt met het beschermen van het land tegen het zeewater door de aanleg van dijken. De oudste bedijking heeft waarschijnlijk betrekking op de inpoldering van het gebied ten zuidoosten van Witmarsum.

Daarna is de Marne bedijkt (figuur 1). In de daarop volgende eeuwen is het meeste overstromingsgevaar te duchten van water dat zuidwest-Friesland vanuit de sterk vergrote Zuiderzee bedreigt. Het aan de Marnedijk grenzende gebied wordt beveiligd door de aanleg van een aantal zogenaamde hemdijken, die aansluiten op de Marnedijk. De Schraarder Hemdijk is vermoedelijk in de 12de eeuw tot stand gekomen.

Bij de bedijking en bij andere waterstaatkundige werken is waarschijnlijk een voortrekkersrol vervuld door kloostergemeenschappen. Het gebied rondom Schraard, de Schraarder Hem, is aldus rond 1200 geheel van een omdijking voorzien. Een deel van de voormalige Marne vormt als Schaarder Oude Vaart nog een verbinding tussen Schraard en Bolsward. Na de aanleg van de Hemdijk wordt de afwatering verzorgd door de noord-zuid gerichte Schraardervaart, die Schraard bovendien verbindt met Makkum en Workum.

Over de ruimtelijke ontwikkeling van Schraard zijn voor wat betreft de periode tot 1800 slechts fragmentarische gegevens voorhanden. Aan de rand van de circa twee meter hoge dorpssterp is een kerk gebouwd. De huidige kerk dateert vermoedelijk uit de tweede helft van de 13de eeuw. In de muren zijn stenen van een ouder gebouw verwerkt. De toren dateert mogelijk uit de 12de eeuw. Nog eerder heeft op dezelfde plaats waarschijnlijk een houten kerk gestaan. Aan het eind van de Middeleeuwen wordt Schraard, dankzij een hostiewonder omstreeks 1410, een bedevaartsoord. De pelgrims dragen bij aan het noodzakelijke herstel van de kerk.

Het oudste, globale overzicht van de dorpsstructuur verschaft de kaart van Schotanus à Sterringa uit 1718 betreffende de grietenij Wonseradeel (fotobijlage, afb. 1). Op de kaart is het wegen- en vaartenpatroon in

Verklaring:

- Marne-geul
- Dijken 10e / 11e eeuw
- Dijken 11e / 12e eeuw
- Huidige kustlijn.

Figuur I. Middeleeuwse bedijkingen rondom de Marne

grote lijnen weergegeven. Dwars over de terp ligt de weg die over de oude oeverwal een verbinding vormt tussen Bolsward en Wons. In het centrum sluit het in de richting van Exmorra lopende Zuiderpad op deze weg aan. De landwegen worden aan de oostzijde van de terp van Schraard gekruist door de Schraardervaart, die aan de noordzijde van de terp aangetakt wordt door 'de Marnje gedamd', de Oude Vaart. Tot in de 18de eeuw zijn vooral de verbindingen over water van belang; transport vindt dan nog hoofdzakelijk plaats per schip. Volgens Schotanus heeft het dorp enige bedrijvigheid, omdat door het dorp 'de vaert van Franecker nae Worckum' loopt. Ook de bebou-

wing van Schraard is globaal op de kaart weergegeven. Aan de oostzijde is de dichter opeengelegde dorpsbebouwing gesitueerd, welke is georiënteerd op de vaart. De zuid- en westzijde bestaat uit losstaande panden: de kerk, de voormalige state 'Aalva' en enkele boerderijen. De state is enkele eeuwen door de Aylva's bewoond. Dit geslacht speelt een vooraanstaande rol in het bestuur van het gebied.

Vanwege de lage zuivelprijzen in het begin van de 18de eeuw krimpen veel boeren hun veestapel in. Het accent in het boerenbedrijf in Wonseradeel verschuift naar de verkoop van hooi naar Holland.

Schraard vormt het centrum van deze exporthandel vanwege de gunstige ligging aan water. In het dorp verrijzen in de eerste helft van de 18de eeuw diverse hooischuren, die alle aan het water zijn gelegen. Rond 1750 is het aantal mensen dat in de hooihandel werkzaam is, even groot als het aantal landbouwers. Later neemt veeteelt weer de overhand.

De eerste kaart waarop de situering van de bebouwing gedetailleerd is weergegeven, is het kadastrale minuutplan van circa 1830 (fotobijlage, afb. 2). Het patroon van wegen en vaarten komt overeen met het beeld van de kaart van Schotanus, maar is exacter getekend. Daardoor komt nog duidelijker tot uitdrukking dat de Schraarder Vaart de oostelijke zijde van de terp begrenst. De omtrek van de terp wordt geaccentueerd door de ligging van een zestal boerderijen, herkenbaar aan hun plattegrond. De overige (woon)bebouwing is gesitueerd op de oostelijke terphelft en is in sterke mate op de Schraarder Vaart georiënteerd. Daardoor is ter plaatse een radiale structuur ontstaan. De westelijke terphelft bestaat vrijwel geheel uit agrarisch gebied. De Aylva-state heeft aldaar inmiddels plaats gemaakt voor een boerderij.

In de 19de eeuw neemt het transport over land in belang toe ten koste van het vervoer te water. In 1857 wordt een grindweg aangelegd tussen Schraard en Longerhouw in de richting van Bolsward. Het op de terp gelegen deel van de Zuiderlaan komt in de 19de eeuw te vervallen; daarvoor in de plaats komt een aansluiting tot stand met de Oosterlaan. Aan de westzijde van het nieuwe stuk weg wordt een kade aangelegd langs de Schraardervaart. In de 20ste eeuw worden de meeste wegen bestraat.

Reeds in de 17de eeuw is sprake van een school te Schraard. Vanouds wordt de school bekostigd door de kerkelijke gemeente. In 1866 wordt besloten de school te bestemmen voor christelijk onderwijs. Daarop verrijst eveneens aan de Schoolstraat in 1869 een nieuwe, openbare school, die echter na een gering aantal jaren weer wordt gesloten.

Godsdienstige tegenstellingen leiden in 1889 tot de bouw van een tweede, gereformeerde kerk tussen de bebouwing aan de noordoostzijde van het dorp.

De westelijke terphelft wordt rond de eeuwwisseling nog grotendeels als landbouwgrond gebruikt. Zoals dat ook bij andere terpen gebeurt, worden delen ervan dan afgegraven voor de terpaarde, die vanwege zijn hoge vruchtbaarheid gewild is bij ontginningen elders.

Vergelijking van het kadastrale minuutplan uit circa 1830 met de huidige plattegrond toont aan dat in deze periode een gedeeltelijke invulling van het middengebied van de terp heeft plaatsgevonden, vooral door bebouwing langs de Schoolstraat. Deze bebouwing dateert van rond de eeuwwisseling. Ten westen van de kerk komt in 1930 een nieuwe school gereed.

De laatste decennia is nauwelijks enige verandering in de omvang van de bebouwing opgetreden. Zoals veel kleinere dorpen wordt ook Schraard geconfronteerd met een teruglopend inwonertal, waardoor leegstand en het verdwijnen van winkel- en schoolvoorzieningen dreigt. Een deel van de panden heeft een functie gekregen als recreatiewoning.

Huidig ruimtelijk karakter

De omgeving van Schraard bestaat uit een weids landschap met grasland en verspreid liggende boerderijen. In dit open landschap komt het dorps-silhouet van Schraard markant tot uitdrukking. De grote dakvlakken van de aan de rand van de terp gelegen boerderijen bepalen, te zamen met de kerk(toren) en de aanwezige boombeplanting, van buiten het dorp gezien het beeld.

De terp zelf is ten gevolge van de terpafravingen nog slechts plaatselijk – langs de Schraarder Vaart en rondom het kerkterrein – als verhoging zichtbaar. De ruimtelijke opbouw van het dorp valt te onderscheiden in een tweetal verschillende structurelementen, die een specifieke bijdrage leveren aan het historisch-ruimtelijke karakter van het beschermde gezicht. Het noordwestelijke deel, begrensd door enkele markante boerderijen maar verder onbebouwd, sluit in ruimtelijk opzicht direct aan op het open weidelandschap en heeft een agrarisch karakter. Op het zuidoostelijke deel van de terp daarentegen is het grootste deel van de dorpsbebouwing geconcentreerd en dit terpgedeelte heeft daardoor een veel meer besloten karakter. Ook binnen deze dorpskern vormen contrasten tussen open en meer besloten ruimtes een karakteristiek element van de ruimtelijke opbouw.

De ruimtelijke geleding wordt behalve door de bebouwing in belangrijke mate bepaald door langs erfgronden geplaatste hagen en, plaatselijk fors, geboomte; deze bomen dragen bovendien bij tot de beeldkwaliteit van het dorpsgebied.

De dorpsplattegrond geeft aan dat de bebouwing niet volgens een strak patroon is geordend, maar een tamelijk los verband vertoont. Wel is in het algemeen de oriëntatie van de oostelijke bebouwing op het water duidelijk. De aan de overzijde van het water gesitueerde groepering van

bebouwing sluit in ruimtelijk opzicht op deze structuur aan. Anders is dit bij de vroeg-20ste-eeuwse verdichting die in het gebied ten noorden van de dorpskerk is opgetreden; deze bebouwing vormt in de ruimtelijke opbouw een afzonderlijk geheel zonder directe relatie met de vaart. Binnen de totale dorpsopbouw neemt de kerk in structureel opzicht een weinig opvallende plaats in tussen de bebouwing op de zuidoostelijke terpomtrek.

De dorpsbebouwing bestaat, behalve uit de markante dorpskerk en boerderijen, voornamelijk uit eenvoudige, 19de- en 20ste-eeuwse woonbebouwing. De geringe omvang en de eenvoudige vormgeving van deze panden zijn typerend voor het dorpskarakter van Schraard.

Nadere typering van de te beschermen waarden

In de huidige nederzettingsstructuur is de historische ontwikkeling van het terpdorp duidelijk herkenbaar gebleven.

De te beschermen waarden binnen het dorp zijn primair gelegen in de historische dorpsstructuur en het ten dele karakteristieke bebouwingsbeeld. Een belangrijk element in deze structuur is het patroon van rij- en waterwegen, dat sinds het begin van de 19de eeuw vrijwel niet is gewijzigd. De ringvormige omtrek van de terp wordt geaccentueerd door het beloop van de Schraarder Vaart. In samenhang met het overwegend radiale patroon van rijwegen vormt dit de hoofdstructuur waarbinnen zich het bebouwingspatroon heeft ontwikkeld.

Het min of meer gebogen beloop van de wegen versterkt de door zijn informele opbouw gekenmerkte dorpsvorm van Schraard. In de eenvoudige profilering en de geringe breedte van de wegen binnen het dorp komt de landelijke karakteristiek van de nederzetting tot uitdrukking. In het terpdorp wordt overal klinkerbestrating toegepast. Het eenduidige beeld van een smalle rijweg met bermen aan weerszijden wordt slechts op enkele plaatsen verzwakt door molgoten of verhoogde stoepbanden.

Slechts de Smidstraat heeft een functie ten behoeve van het doorgaande verkeer. De overige wegen hebben primair een lokale ontsluitingsfunctie en zijn dan ook smaller dan de Smidstraat. Het ten zuiden van de Smidstraat gelegen gebied langs de Schraarder Vaart is aan weerszijden van het water bebouwd en vormt in ruimtelijk opzicht één geheel met het aansluitende deel van de Dorpsstraat. De combinatie van de vaart, de gevarieerde, deels

historische bebouwing en groene structurelementen, waarin forse bomen en grastaluds het beeld bepalen, geven dit gebied een hoge beeldkwaliteit. Waardevolle elementen in de bebouwing zijn hier enige forse houten schuren, welke verwijzen naar de invloed die de hooihandel heeft gehad op het ontstaan van dit onderdeel van de dorpsstructuur.

Ten noorden van de Smidstraat wordt de vaart uitsluitend aan de terpzijde door bebouwing begrensd. Dit gebiedje is ontsloten door een verhard pad langs de achterzijde van de percelen aan de vaart. Het achterkanten-karakter van een deel van de bebouwing en de sterk wisselende rooilijn verwijzen ook hier naar de oorspronkelijke oriëntatie op de vaart. De ruimtelijke eenheid van het aan weerszijden van dit kerkepad gelegen tuinengebied wordt versterkt door op de perceelsgrenzen staande hagen en bomen.

Het scherpe contrast tussen het onbebouwde en het bebouwde terpgedeelte is in deze eeuw verminderd ten gevolge van bebouwing van het ten noorden van de kerk gelegen gebied. In feite is ter plekke een afzonderlijk buurtje ontstaan. De resterende open ruimte ten oosten ervan kent daardoor geen visueel verband meer met het open buitengebied.

Het kerkterrein zelf ligt, nog duidelijk verheven, op een onvergraven deel van de terp. Typerend is de inrichting van het kerkterrein: het wordt omgeven door een kerkhof met aan de buitenzijde een grindpad en een begrenzing door een stenen muur. Aan de zuidzijde grenst het kerkterrein aan de terpvoet. Van wezenlijk belang is hier de visuele relatie van het terpdorp met het open omringende landschap, dat buiten het dorpsmassief door een tweetal boerderijen engszins wordt begrensd.

Ten westen van de kerk vormt een zijweg van de Schoolstraat de ontsluiting voor twee markante boerderijen op het westelijke terpgedeelte. De ruimtelijke betekenis van de boerderijcomplexen aan de buitenrand van het dorp wordt in alle gevallen benadrukt door de bijbehorende, soms forse erfbeplanting.

Het westelijke en noordwestelijke deel van het terpdorp kan in functioneel opzicht tot het omringende agrarische gebied worden gerekend, en staat door zijn openheid ook in directe ruimtelijke relatie daarmee. De situering van markante boerderijen rondom een open landschappelijke ruimte, welke het oorspronkelijk overwegend agrarische karakter van de dorpssterp benadrukt, heeft hier geleid tot een gebied met een hoge beeldkwaliteit dat zowel visueel als in historisch-structureel opzicht een

essentieel onderdeel van de terpstructuur vormt.

De bebouwing van de dorpsterp bestaat vrijwel geheel uit losstaande panden, die over het algemeen enkele meters van de verharding zijn gelegen. De tussenliggende ruimte is ingericht als tuin, waarbij de perceelsbegrenzingsen in de vorm van hagen of hekjes een belangrijke ruimtelijke rol vervullen. De oriëntatie van de woningen is wisselend, zowel onderling als ten opzichte van de wegrichting, waardoor een sterk gevarieerde ruimte-opbouw ontstaat. De bouwperiode en, daarmee samenhangend, de historische beeldkwaliteit van de meeste huidige panden is overwegend laat-19de-eeuws. Van belang is over het algemeen de hoofdvorm, de maat en het materiaalgebruik van de bebouwing.

De panden bestaan uit één bouwlaag met een kap. Oudere panden hebben meestal een schilddak en zijn veelal gedekt met rode pannen. De uit deze eeuw daterende panden hebben wisselende dakvormen; de daken zijn afwisselend gedekt met rode dan wel blauwe gesmoorde pannen. De gevels van de panden zijn opgetrokken uit baksteen. Markant is het vrij grote aantal gepleisterde en/of in een lichte kleur geverfde panden. De detaillering van de woningen is eenvoudig; slechts enkele panden zijn getooid met gevelversieringen. De gevelopeningen hebben overwegend een verticale gerichtheid.

Begrenzing van het aangewezen gezicht

Het gebied waarop de aanwijzing als beschermd dorpsgezicht betrekking heeft, omvat de gehele terpnederzetting Schraard, waarvan het historische karakter in structuur en, in mindere mate, in bebouwing grotendeels is behouden en herkenbaar is gebleven. De dorpsbebouwing direct ten oosten van de terp maakt onderdeel uit van de historische structuur van de nederzetting en is derhalve binnen het beschermde gebied opgenomen. Enkele ten zuiden van de terp gelegen boerderijen hebben zowel in visueel, als in structureel opzicht een directe relatie met de dorpsterp als begrenzing van het tussengelegen open gebied, en zijn om die reden binnen het beschermde gezicht opgenomen. Bij het bepalen van het beloop van de grens is getracht deze, waar mogelijk, te laten samenvallen met aanwezige perceelsgrenzen. De exacte begrenzing van het beschermde dorpsgezicht is weergegeven op bijgevoegde kaart, nummer 325.

Rechtsgevolg aanwijzing

Ter effectivering van de bescherming van het aangewezen dorpsgezicht moet ingevolge artikel 37, lid 8 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening een bestemmingsplan worden ontwikkeld. De toelichting op de aanwijzing als beschermd dorpsgezicht kan daarbij wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen.

Doel van de aanwijzing is, de karakteristieke met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de verdere ontwikkelingen binnen het gebied.

De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te geven voor een ruimtelijke ontwikkeling, die inspeelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruik maakt en daarop voortbouwt.

Geraadpleegde literatuur:

Boersma, J.W. (samenstelling).
Terpen; mens en milieu.
Haren, 1970.

Buro Bügel/Van de Dijk. Gemeente
Wonseradeel, Schraard; voorstel te
beschermen dorpsgezicht.
Groningen, 1980.

Halbertsma, H.
Terpen tussen Vlie en Eems. Een
geografisch-historische benadering.
2 dln. Groningen, 1963.

Reijntjes, E.T.
Schraard, rehabilitatie van een
dorpskern. Delft/Exmorra, 1974.

Rienks, K.A. en Walther, G.L.
Binnendijken en Slieperdijken yn
Fryslân. 2 dln.
Leeuwarden, 1984 (facsimile herdruk
van 1954).

Spahr van der Hoek, J.J. (eindred.).
Geakunde Wunseradiel.
Boalsert, 1969.

Colofon:

Uitgave van de Rijksdienst voor de
Monumentenzorg, Zeist.
Historisch-geografisch en stede-
bouwkundig onderzoek:
Drs. A.L. Vernooij, Amsterdam.

Foto's:
Dienst van het Kadaster en de
Openbare Registers, Apeldoorn
(afb. 2);
Rijksdienst voor de Monumentenzorg,
Zeist (afb. 1, 3, 4);
Topografische Dienst, Emmen
(omslag).

Kaart en illustratie in de tekst:
Studio Ineke van der Burg, Bilthoven.

Verkoopprijs f 10,-.
Deze publikatie is schriftelijk of
telefonisch te bestellen bij het
Distributiecentrum DOP
Postbus 20014
2500 EA 's-Gravenhage.
Telefoon: 070-78 98 80.
Onder vermelding van bestelnummer
of ISBN 90 346 1463 8.

Druk:
Staatsdrukkerij, 's-Gravenhage.

This is a detailed historical map of the Schraard area in Friesland. The map shows the village of Schraard, which is situated on the Aalva river. The river flows from the north towards the south, where it meets the Leg Meer. To the east of the village, there is a large area labeled 'SCHRAARD' and 'Schraarder Zyl'. To the west, there is a large area labeled 'Wonserswerf' and 'Wonserswerf Zyl'. The map also shows several other waterways, including 'De Marne gedamd', 'De Marne', 'De Wym Oude', and 'De Wym Nieuwe'. There are several small islands and land parcels marked with numbers and letters. The map is drawn in a simple, hand-drawn style with black ink on a light background.

7

Afb. 2. Kadastraal Minuutplan gemeente Wonseradeel, circa 1830, fragment.

Afb. 3. Topographische en Militaire Kaart van het Koninkrijk der Nederlanden, 1973 (facsimile herdruk van 1854), blad 10, fragment.

W
E L
Z I J N
V O L K S
G E Z O N D
H E I D E N
C U L T U U R

ID 1339
C1

Kenmerk
192457

Rijswijk
's-Gravenhage

27 SEP. 1991

De Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur

EN

DE MINISTER VAN VOLKSHUISVESTING, RUIMTELIJKE ORDENING EN MILIEUBEHEER
OVERWEGENDE

dat in het dorp Schraard, gelegen in het westelijk deel van de provincie Friesland, zich in de loop der tijd op en rondom de lage dorpsterp een samengesteld bebouwingspatroon heeft ontwikkeld van boerderijen en kleinschalige huizen,

dat de historische ontwikkeling heeft geleid tot een karakteristieke en afwisselende ruimtelijke opbouw met een dichte, radiale bebouwingsstructuur van woonhuizen langs de vaart aan de oostzijde van de terp, in contrast met een meer open gebied met markante boerderijen aan de westzijde,

dat het ruimtelijk beeld wordt versterkt door de historische kenmerken van de dorpsbebouwing, de aanwezige beplanting en onbebouwde ruimten en de visuele relaties met het omringende landschap,

dat het gebied mitsdien een beeld oplevert dat van algemeen belang is vanwege zijn schoonheid en zijn ruimtelijke structurele samenhang;

Voorts overwegende dat het geldende bestemmingsplan "Plan in Onderdelen Schraard", vastgesteld op 16 oktober 1945 en goedgekeurd op 14 oktober 1946, in onvoldoende mate recht doet aan de omschreven historische karakteristiek;

Gelet op artikel 35 en artikel 36 van de Monumentenwet 1988;

Gehoord de raad van de gemeente Wunseradiel, Gedeputeerde Staten van Friesland, de Raad voor het Cultuurbeheer en de Rijksplanologische Commissie;

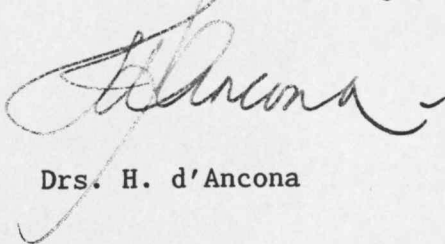
BESLUITEN

Het gebied in de gemeente Wunseradiel zoals is aangegeven op de bij dit besluit behorende tekening nr. 325 en zoals is omschreven in de toelichting bij dit besluit, aan te wijzen als beschermd dorpsgezicht in de zin van artikel 1, onder g, van de Monumentenwet 1988;

de termijn voor het vaststellen van een ter bescherming strekkend bestemmingsplan als bedoeld in artikel 36, eerste lid, van de wet vast te stellen op drie jaar, te rekenen vanaf de datum van dit besluit.

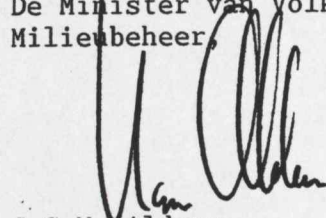
Van dit besluit, waarvan mededeling zal worden gedaan in de Staatscourant, zal afschrift worden gezonden aan de Raad voor het Cultuurbeheer, de raad van de gemeente Wunseradiel, Gedeputeerde Staten van Friesland en de Rijksplanologische Commissie.

De Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur,

Drs. H. d'Ancona

De Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer,

J.G.M. Alders